Program nasljeđa u zonama Gradina - Paklina

Dragičević, Emili

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:
University of Split, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy / Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:123:657179

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

FCEAG Repository - Repository of the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy, University of Split

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, ARHITEKTURE I GEODEZIJE

IME I PREZIME: Emili Dragičević
AKADEMSKA GODINA: 2019./2020.

TEMA ODABRANOG PODRUČJA:
Nasljeđe i identitet grada Dalmatinske zagore
_terra incognita
_korak prema turizmu
_Vrgorac

KOMENTORICA: doc.dr.sc. Ana Šverko, dipl ing arh.

DIPLOMSKI RAD:
Program nasljeđa u zonama Gradina - Paklina
_žičara Gradina - Paklina
_Paklina - kompleks parka muzeja i rudnika

MENTOR: prof. art. HRVOJE NJIRIĆ, dipl.ing.arh.

KONZULTANT ZA KONSTRUKCIJU:
dr.sc. Vladimir Divić, dipl.ing.građ.

SADRŽAJ

I. UVOD

II. TERRA INCOGNITA
Dalmatinska zagora
-Teritorijalni obuhvat i položaj
-Prometna povezanost
-Prirodno i kulturno nasljeđe
-Odnos prema prirodi
-Identitet mjesta i baština
-Od suhozida do industrijske baštine
-izložba "IL LIRI, MOTORE INDUSTRIALE"
-Priča iza objektiva o industrijskoj baštini
Industrijska baština
-Prenamjena industrijskih dobara
-Propala zona industrije - Muzej in situ
-Industrijska baština u Hrvatskoj
-Strategija razvoja Industrijske baštine

III. KORAK PREMA TURIZMU
-Razvojna načela turizma Republike Hrvatske
-Nova vizija turizma
-Odnos nasljeđa, turizma i napretka
(Dalmatinska zagora u korak s turizmom)

IV.VRGORAC
-Osnovne značajke
-Povijesni razvoj
-Obilježja prirodne sredine
  Rijeka
  Polja
  Planina
-Kulturna baština - Vrgorska kolajna
  Fratarska kula
  Tinova kula
  Pakerova kula
  Elezove kuće
  Park
-Tvrđava Gradina
-Kula Avala
-Paklina

V. ZAKLJUČAK

VI. LITERATURA

VII. ANALIZE
Vrgorac - turistički program
-sheme kretanja
-primjer programa - zaključak
GRADINA
- analiza prilaznih cesta
- fotografije modela - razvoj ideje
- analiza pristupnih puteva
PAKLINA
-fotografije lokacije
-analiza ambijenta mjesta
-valorizacija
-fotografije modela - razvoj ideje

VIII. projekt ŽIČARA Gradina/Paklina
-šira situacija shema Gradina/Paklina
-situacija Gradina M 1:1000
-situacija Gradina M 1:500
-presjek Gradina M 1:500
-Žičara gornja stanica - tlocrti M 1:100
-Žičara gornja stanica - presjeci M 1:100

IX. projekt muzej PAKLINA
-uvod u projekt
-značajke projekta
-referentni primjeri
-koncept_razvoj koncepta
-situacija M 1:1000
-situacija M 1:500
-tlocrt M 1:200
-presjek A M 1:200
-presjek B M 1:200
-presjek C M 1:200
-presjek D M 1:200
-presjek E M 1:200
-presjek F M 1:200
-sjeverno pročelje M 1:200
-pročelje južno M 1:200
-pročelja s-j M 1:200
-iskaz površina
-značajke projekta
-eksplodirana aksonometrija
-detalj M 1:50
-perspektivni prikazi

izložba fotografija "Žene iz Dalmatinske zagore" - Biljana Gaurin, 2010.

Mnoštvo i raznolikost naročitih prirodnih odlika našeg krša pružaju velike i još neiskorištene mogućnosti za razvijanje tradicionalnih i nekih novih vrsta turizma. Mjesta dalmatinske zagore nisu privlačila posjetitelje kao mjesta na prvoj fronti mora, međutim posljednjih godina stanje se počelo mijenjati. Razlozi promjene mogu biti bolja prometna povezanost, dostupnost informacija, zasićenost posjetitelja u većim gradovima, odnosno turističkim destinacijama, a možda ni jedan naveden već jednostavno promjena stanja uma posjetitelja, potreba da se grad zamjeni prirodom, što jest najveći resurs krajine. Usporedno s priobaljem, u posljednje se vrijeme u Dalmatinskoj zagori nudi kvalitetniji smještaj za sličnu cijenu kao na obali, s naglaskom da pojedinim posjetiteljima udaljenost od mora ne predstavlja veliki problem.

Ukoliko turizam i dalje bude ograničen na uski obalno-otočki prostor, povećati će se negativni aspekti turistifikacije, stoga po primjeru ostalih zemalja, potrebno je uključiti sva područja, posebno ona kontinetalna u turistički ciklus kako bi se povećali kvantitativni i ekonomski efekti cijele turističke grane. Mjesta Dalmatinske zagore su uspjela očuvati svoje običaje i kulturu na istoj razini od kad su započeti, iz razloga što ih nije zahvatio val turizma, potreba za industrijalizacijom originalnosti i sve veća potražnja za proizvodima. Problematika mjesta, odnosno česta usmjerenost na obnovu starih kamenih kuća na marketnički način, može se izbjeći ukoliko se istaknu svi aduti, uključujući bogate prirodne ljepote, kulturna baština i manifestacije, kako bi se aktivirala želja za obnovom i gradnjom novih sadržaja. Naselja po prirodnom položaju veoma privlačna i pogodna za odmor, ne mogu se zbog raznih razloga uključiti u turizam, i samo rijetka su se afirmirala kao polazne točke i odmorišta, unatoč potencijalu cijele Dalmatinske zagore, koji je veći od ponuđenog. Tema rada je sagledavanje potencijala jednog takvog mjesta, te njegovo vrijednovanje u smjeru turizma.

(lat.) nepoznata zemlja. U prenesenom
značenju: stvar u koju se čovjek ne razumije.

Malena mjesta srca moga,
spomenak Brača, Imotskoga.

Tin Ujević

Prostorna podjela Dalmatinske zagore

Prirodna bogastva

Spilje

Amfora (Biokovo)
Stara škola (Biokovo)
Vilimova jama (Biokovo)
Gospodska spilja (Vrlika)

Jezera

Crveno jezero
Modro jezero
Peručko jezero
Ričice
Prološko jezero
Dva oka

Planine

Jugoistočni dio Dinare
Kamešnica
Svilaja
Kozjak
Mosor
Rilić
Park Prirode Biokovo

Rijeke

Cetina s pritocima
Vrba
Ruda
Grab
Ričina
Vrljika
Karakašica
Matica

Kulturna bogastva

Rimska nalazišta

Aequm (Sinj)
Pontem Tiluri (most preko Cetine)
Tiluri Gardun (Trilj)
Sinodium
Rimske ceste

Mlinice

mlinica Stara mostina kod Obrovca na Cetini
mlinica Uršica u Grabu kod Sinja
Runjina mlinica u Demerovcu kod Sinja
Bugarinova mlinica u Grabu kod Sinja
mlinice Marcikuša i Perinuša kod Imotskog

Događaji i festivali

Sinjska alka
Medunarodne galopske utrke
Velika Gospa
Ero s onoga svijeta
Glumci u Zagvozdu
Seoska olimpijada (Radošici)
Gospa od Andela i dan mjesta
Dani Jagoda (Vrgorac)
S Tinom u Vrgorcu
Biklijada (Vrgorac)

Sakralni objekti

crkva sv. Spasa i groblje (9 st.)
crkva sv. Petra (Muc)
crkva sv. Frane
crkva sv. Marije
Crkva gospe Sinjske
Franjevacki samostan (Imotski)
Arheološki park Koteze (Vrgorac)
Crkva sv. Mihovila
Crkva Navještenja Blažene
Djevice Marije (Vrgorac)

Muzeji

Gradski i franjevacki Sinj
Muzej grada Imotskog
Muzej Poljicke republike (Gata)
Muzej triljskog kraja
Samostanska muzejska zbirka (Imotski)

Fortifikacije

Tvrdava Gradina (Vrgorac)
Kule Vrgorac (sedam)
Tvrdava Badnjevica kod Prološca
Tvrdava Topana
Kamicak kod Sinja
Tvrđava Prozor u Vrlici
Tvrdava s grobljem i crkvom u Sinju
Čačvina
Nutjak kod Sinja
Klis
Potravnik

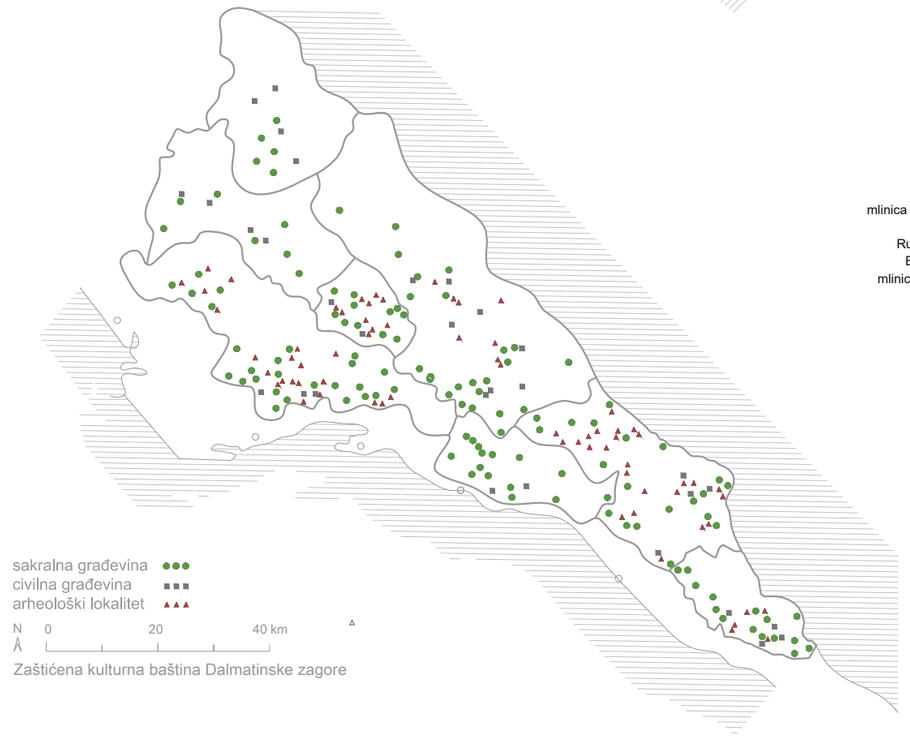

Zaštićena kulturna baština Dalmatinske zagore

Dalmatinska zagora - obilježja

Na gospodarske prilike Dalmatinske zagore u prošlosti i u suvremenom razdoblju velik utjecaj imaju njezina prirodno-geografska obilježja, kao i društveno-povijesni uvjeti, stoga cijela regija ima brojne neiskorištene potencijale koji su nedovoljno valorizirani ili tek trebaju biti. Većina preostalog radno sposobnog stanovništva je zaposlena u tercijarnim djelatnostima, te je potrebno pronaći održiva rješenja i modele gospodarskog razvoja koji bi zadržali stanovništvo i omogućili im stalne prihode. Pritom se posebno ističe turizam (ruralni, agroturizam, lovni, kulturni, avanturistički) koji se može razvijati tijekom cijele godine. Najčešće je fizička granica priobalja i zaleđa također granica između razvijenosti i nerazvijenosti. Iz raznoraznih razloga primorske destinacije nemaju interesa povezati sebe, kao već mjesta etablirane receptivne moći, sa nerazvikanim, a ne nužno neatraktivnijim mjestima s druge strane planine, prijevoja ili rijeke, iako bi to možda riješilo neke probleme turizma.

Teritorijalni obuhvat i položaj

Dalmatinskom zagorom se smatra kontinentalni dio Dalmacije, obuhvaća područja u okolici Knina, Drniša, Sinja, Vrlike, Imotskog i Vrgorca. Iz razloga što pripada prostoru izrazitog krša, logika nastanka gradova je uvjetovana prirodom, jer razmjerno niske uzvisine malenih udolina i polja između njih, koji se pružaju u smjeru istok - zapad ne prihvaća urbanističku logiku blokova, kvartova ili lamela, već glavne odrednice nastanka grada su strateški položaj na uzvisini, širenje prema obradivim površinama i gradnja objekata uz cestu.

Prometna povezanost

Postojeća magistralna cestovna mreža pruža dostojan pristup svim mjestima, dok lokalna cesta ima nezadovoljavajuće tehničke karakteristike, te su potrebne dodatn zaobilaznice. Za razliku od ravne Slavonije gradnja autoceste na području Dalmatinske zagore bila je zahtjevniji pothvat zbog brdovitog područja, međutim znatno je pridonijela povezanosti cijele regije. Prošlo je otprilike 40 godina od kad je započeta autocesta na relaciji Kalovac-Zagreb, dok je došla do Vrgorskog kraja kada je 2011. godina i otvorena.

Prirodno i kulturno nasljeđe

Cijeli prostor prema ovim podacima obiluje prirodnim bogastvom karakterističnog krškog reljefa i bogatom kulturnom baštinom. Iako postoje stečeni potencijali, baština ovog područja nije jednako vrednovana i valorizirana kao u ostalim djelovima Hrvatske. Uz park prirode Biokovo, zaštićeno je sedam krajolika, dva ihtiološka reservata i dva geomorfološka spomenika.

Odnos prema prirodi

Jedna od značajnih vrijednosti Dalmatinske zagore je priroda, prema novoizdanim člancima prozvana Terra Icognita, što je latinski pojam za značenje nepoznata zemlja, često suočena s predrasudama više nego znanjem, jalov, pasivan i krški kraj, nekoć obećana zemlja zbog svojih resursa i ljepote krajolika, danas zaboravljen iseljeni kraj. Obilježja prirodne sredine bitno su utjecala i određivala način života na ovom području, bilo da su stvoreni povoljni uvjeti za odvijanje određenog razvojnog procesa ili predstavljena otežavajuća okolnost.

Krajolikom dominira krški reljef kao sinonim za netaknutu prirodu, nastao od karbonatnih stjena pod utjecajem vode, ovisno ponajviše o jačini padalina nastale su škrape, žljebovi i udubljenja. Krš je formirao pravila kojih su se ljudi pridržavali ukoliko su željeli preživjeti, surova planina, škrta zemlja i snažan vjetar okrenili su ljude stočarstvu. Danas kad stočarstvo više nije aktivno, krš ostaje prepoznatljivi dio identiteta Dalmatinske zagore, takav zarastao krajolik, vapi za promjenom i ponovnom socijalizaciom prostora, jednako kao što urbani čovijek otuđen od prirode iščekuje povrat ka njoj. Arhitekti i urbanisti stoljećima iskazuju na suodnos prirode i arhitekture, prema rječima Juraja Neidharta koji je odlučno zagovarao „pravo na zrak", „pravo na sunce", „pravo na vodu", „pravo na zelenilo", „pravo na vidik" i „pravo na mir".

Odnos i boravak u prirodi znatno utječe na kvalitetu života, prema studijama dokazano je kako urbane zelene površine potiču fizičku aktivnost, povećavaju psihološko blagostanje te generalno poboljšavaju zdravlje javnosti. Istraživnje je pokazalo da bi više urbanih zelenih površina poboljšalo općenitu kvalitetu života stanovnika tog prostora. U manjem gradu kojem prevladava zelenilo nasprem izgrađenosti, kvaliteta života je poboljšana unatoč raznim socijalnim i političkim aspektima, ljudima nije uskraćeno ni jedno pravo koje Neidhart ističe, ali važna je socijalna veza poticanja ljudi za odlazak u prirodu. U mjestima dalmatinske zagore većina ljudi bavi se poljoprivredom i obrađivanjem zemlje, koja iako zahtjeva dodatne napore predstavlja također i zadovoljstvo. Najveće promjene ne primjetimo na sebi već na prirodi i okolišu, kao glavnom pokazatelju godišnjih doba, prolaznosti, opstanka, a kako se odnosimo prema tome pitanje je upućeno pojedincu.

Kako se društvo promijenilo i štočarstvo je pomalo zamrla djelatnost zemlji koja je nekoć imala svrhu prehranjivati ljude potrebna je promjena, ali glavno obilježje prirode je regeneracija, rješavanje starog oblika života kako bi se stvorio novi. Stoga rekreacija kao nova svrha koja pridonosi psiho-fizičkom zdravlju uvelike može aktivirati obraslo područje čemu Dalmatinska zagora teži. I dalje je to korak u nepoznato jer ovisi o ljudima, posjetiteljima, ali „terra icognita" nije bez razloga stečen naziv.

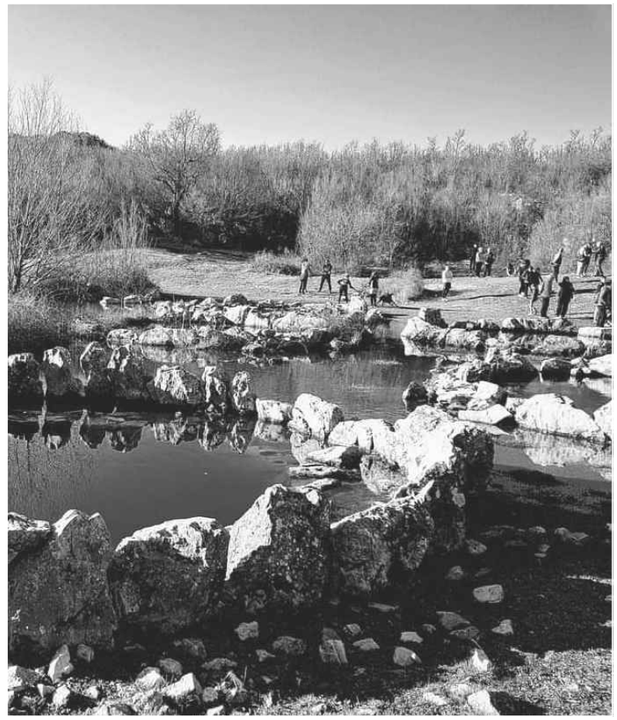

Bunari Rajčica, Kliška zagora (Nisko)

Deset skoro identičnih bunara izgrađeno je u savršeno posloženom suhozidu, a unutar svakog napravljene su i kamene skaline koje navode misliti da su namijenjeni ne samo kao izvor vode, već i kao kupalište. Sama njihova pojava u polju kao i vrijeme kad su nastali je misterija zbog neistraženosti, kako za lokalno stanovništvo tako i za posjetitelje.

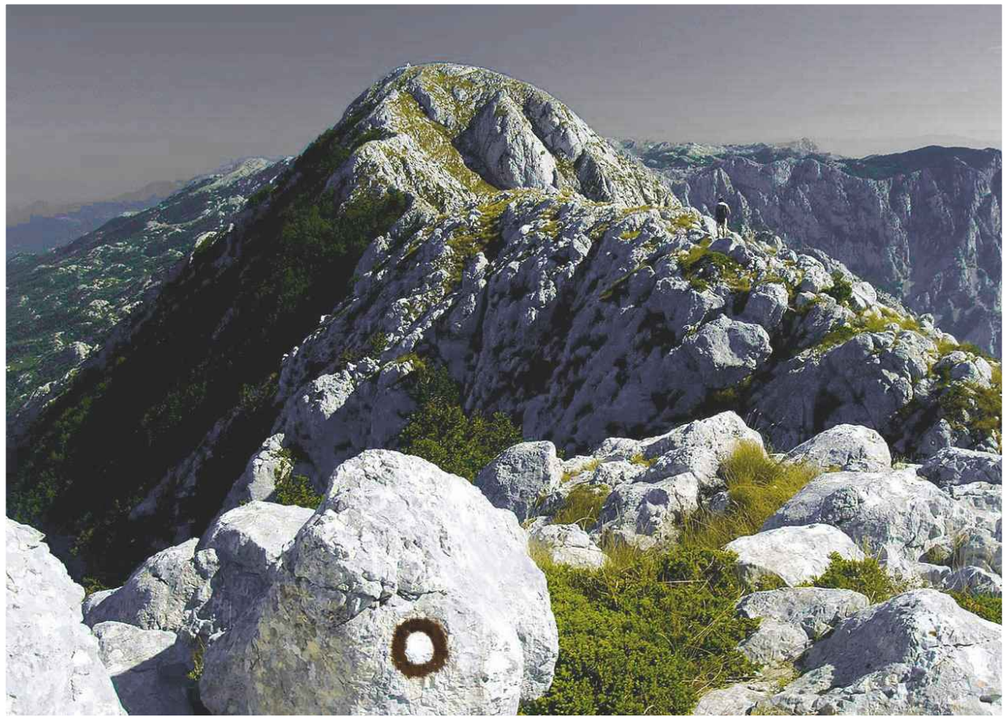

Park prirode Biokovo, vrh sv. Jure (1762 mnm)

Crveno jezero, Imotski

Identitet i kulturna baština

Prema definiciji kulturna baština je nasljeđe fizičkih i nematerijalnih atributa neke grupe ili društva koje čini ostavštinu prošlih generacija, te se brižno čuva u sadašnjosti kako bi bilo ostavljeno u naslijeđe za dobrobit budućim generacijama. Smislenost te definicije je upitna ukoliko sljedeća generacija odbacuje ono što prethodna generacija smatra kulturnom baštinom. S arhitektonskog aspekta baštinu možemo smatrati temeljem za nove pothvate u kojem god smjeru krenili, jer u njoj je utkano znanje i vještina naših predaka, bilo da je pozitivan ili čak negativan ishod, učenje po tom primjeru je sasvim ispravno. Sve u svemu, svrha baštine je prijenos znanja. Po primjeru Dalmatinske zagore, gdje je korišten kamen kao primarno sredstvo gradnje, pronađen u okruženju, a tada povijesne okolnosti su omogućavale dugi niz godina gradnju kuće vlastitim radom u skladu s zajednicom jer se vještina gradnje dijelila. Tjekom godina kamen je dominirao u gradnji, međutim kad nastupa prijelazno razdoblje i dolazi do uporabe novih materijala koji su uvelike poboljšali kvalitetu života, pomalo se identitet gubi i javlja nostalgija za prošlošću, što može imati negativne posljedice za javnost koja ne prihvaća promjenu i nastavlja graditi kopijom prošlosti.

Kao i u slikarstvu kopija nikad ne može postati orginal, može se prodati kao autentična samo zbog zadovljstva, ali oko stručnjaka će prepoznati razliku. Ukoliko čovjek prepozna razliku, zadatak kulturne baštine je zadovoljen jer je znanje preneseno a ne i kopirano. Identitet zapravo nije izgubljen, i dalje je prisutan s temeljima u prošlosti, dok je zadatak sadašnjosti pravilno ga prezentirati. Raskol restauracije, obnove ili novogradnje ne treba se događati ukoliko je cilj isti. U mnogim zemljama kao i u Hrvatskoj postavljaju se slične razmjerice sukoba dvaju vremena, od kojih je jedno ono u kojem živimo. Možemo učiti po primjeru obnove Matrera Castle u Španjolskoj pod vodstvom tvrtke Carlos Aerquitectura. Projekt je kritizirala konzervatorska uprava i mještani kada je završena 2015. godine, razlog naveden u medijima je samo ne prihvaćanje rezultata i odluka da se građevina obnovi umjesto restaurira po originalnom građenju. Međutim, kasnije projekt dobiva brojne nagrade i podiže svijest javnosti o načinu obnove i gradnji svog vremena.

Zaključno prema riječima o projektu Francesca Chacona Martineza: „Bit projekta nije namjera biti, dakle, slika budućnosti, već refleksije vlastite prošlosti, vlastitog porijekla. Ovaj projekt ima za cilj gledati na objedinjavanje potencijalnih restauracija, bez poduzimanja zadaće izgradnje lažnog povijesnog spomenika ili ukidanja svih tragova vremena. Pokušava pristupiti djelu kao priznanje "monumentu" (sjećanja) u svojoj fizičkoj konzistenciji i dvostrukoj polarnosti, estetskoj i povijesnoj, kako bi ta dva aspekta prenijela u budućnost.“

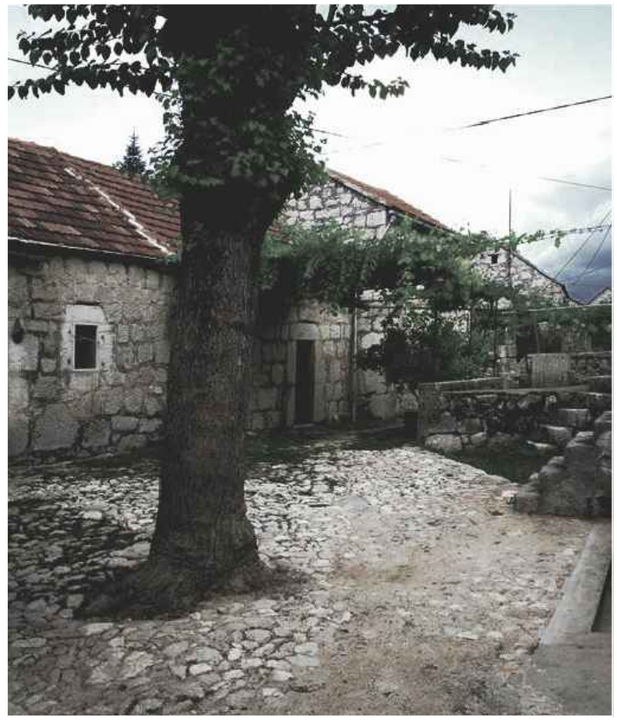

Veliki Godinj kod Vrgorca, selo u kamenu

Gradnja kamenih kuća, popločane ulice, kanali za odvod voda, izdvojeni stambeni smještaj od staja za stoku i prostora za vršidbu, svjedoče o bogatom naslijeđu, kulturi življenja u skladu s prirodom što se sve može naučiti krajem kolovoza kada se održavaju radionice obrade kamena i priče na gumnu.

Grabske mlinice, kod Trilja

Utvrda Nutjak, kod Trilja

Suhozid, nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske

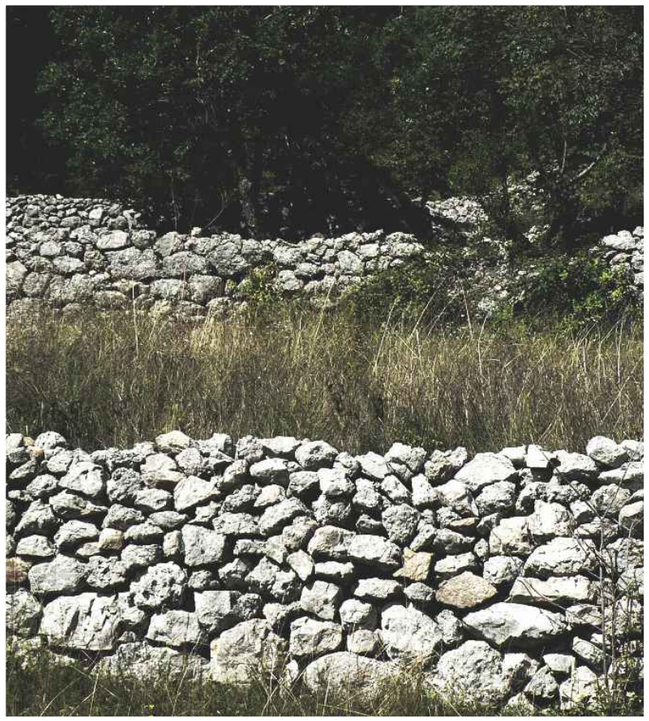

Ruševine starohrvatske crkve sv. Spasa građene u 9. stoljeću. Nalazi se u selu Cetina, nazvano po istoimenoj rijeci. Crkva kao jedan od najbolje očuvanih spomenika ranosrednjovjekovnog sakralnog graditeljstva u Hrvatskoj, iako neovoljno zaštićena njezin toranj na zapadnom portalu još uvijek stoji pred vremenom.

Od suhozida do indutrijske baštine

Baština je ne samo dio povijesti umjetnosti ili kulturni fenomen, nego i pitanje kolektivnog identiteta, ali Hrvatska je posljednjih godina teži da se kulturna baština iskoristi kao potencijal za privlačenje turista, fenomen koji odgovara sve većem udjelu turizma u okviru nacionalnoga bruto dohotka. Pritom se ističe raznolika ponuda: od monumentalnih sakralnih i javnih građevina, gradskih zidina, vrtova i perivoja, do tradicionalnih običaja i gastronomskih tradicija. Međutim, umjesto povlačenja crte i optužbi da turizam mjenja identitet, kad zapravo potreba za zaradom pravi razliku između autentike i trenda, i sami smo zgraženi pojmom da jedan od najljepših gradova poznatiji kao kulisa serije, nego po svojoj biti. Shvaćanje pojma kulturne baštine se promjenilo u posljednjih nekoliko desetljeća, stručnjaci su podjeljeni oko pitanja nove grane nasljeđa, tj. industrijske baštine, kao i kultiviranih krajolika (primjerice, vinograda), drevnih trgovačkih putova, nematerijalne baštine (Sinjske alke, Paške čipke, Lepoglavske drvene igračke, gange ili suhozida). Svi navedeni pojmovi prolaze kao jedan od pojmova baštine i mogu se prikladno zaštiti, ali jednako tako se i iskorištavaju u turističkoj ponudi, umjesto njihovog izvornog značenja, povijesne i simboličke vrijednosti. Hrvatska prema UNESCO-ovim popisima kulturne (i prirodne) baštine ima sedam lokaliteta na listi svjetske baštine, te čak sedamnaest kulturnih dobara nematerijalne baštine. Kada se reklamiramo na stranim tržištima, želeći privući što više turista, s pravom ističemo bogato kulturno nasljeđe, koje seže od prapovijesti (muzeji neandertalca u Krapini i Vučedolske kulture u Vukovaru), do suvremenog doba. ali prava svrha baštine nije natjecanje u broju lokaliteta, niti privlačenje stranih turista, iako je novac nužan, baština je sveukupnost našega povijesnog nasljeđa, koja nas prati kroz život i velikim nas dijelom oblikuje.

Industrijsko nasljeđe više govori o identitetu grada nego novonastale turističke atrakcije. U skladu s industrijom koja je bila obilježje tog područja, grad je također rastao. Kako je određena industrijska grana propadala, pogoni za proizvodnju su se gasili, povukla je i grad sa sobom, jer je i sam imao uz sebe pridjev koji se odnosio na industriju, isto kao što je u svijetu Detroit grad automobila, a u Hrvatskoj Split grad brodogradnje. Da je industrija dio prošlosti najbolje pokazuju gospodarski aspekti grada, također i ljudi koji su bili dio toga procesa, njihova svjedočenja života o razdoblju industrije, jer deset ili više godina rada kod nekog postrojenja uvelike definira osobu i utječe na njegov identitet.

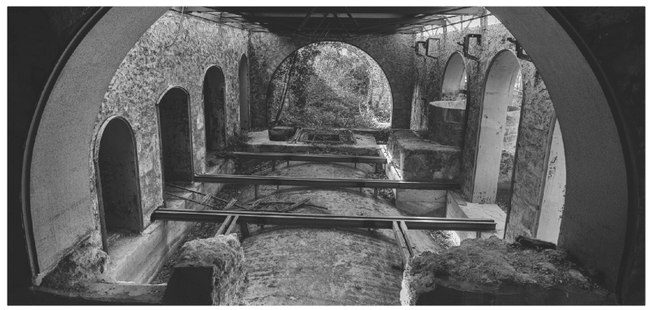

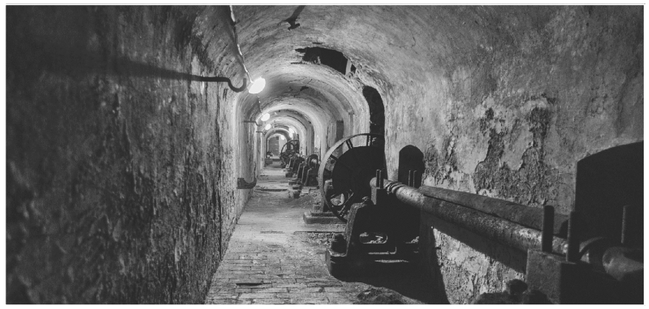

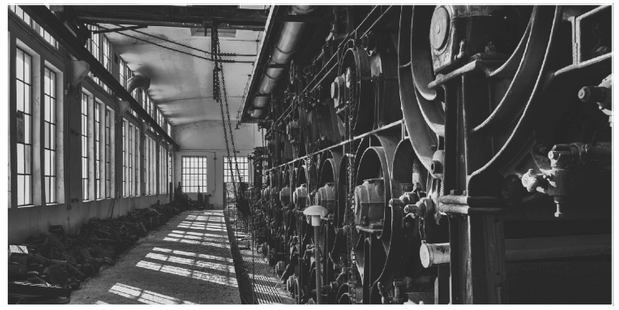

izložba "IL LIRI, MOTORE INDUSTRIALE" fotografa Steve Johns-a, predstavljena u pokrajini Frosinone, Italija, pod pokroviteljstvom UNESCO-a.

"They illustrate the industrial importance of the River Liri, from Capadoccia to Isola del Liri and highlight both nostalgia for the past and the forward looking dynamism of the present, the river being the continuum through the centuries." (S.J.)

U sljedećem tekstu se nalazi ulomak o izložbi fotografija Nade Maleš o tvornici konca Dalmatinka, održanoj 2018. godine u galeriji kluba Kocka, kojim autor iskazuje važne aspekte industrijske baštine koji bi se trebali vrednovati i što zapravo tvornica znači gradu i okolici.

"Zahvaljujući velikoj pozornosti koju je slučaj Dalmatinka dobio u posljednjih nekoliko godina (posebice na izložbi Što je nama naša Dalmatinka dala, Galerija Sikirica, Sinj, 2017.), priču o tvornici i ulozi koju je imala u modernizaciji, izgradnji i generalnoj proliferaciji grada Sinja nije potrebno posebno predstavljati. Ipak, u svjetlu recentnih zbivanja koja su dovela u pitanje opstojanje tvorničkog kompleksa, treba naglasiti kako je ovo zdanje još uvijek indikativno po pitanju grada na ekonomskoj i društvenoj razini. Iako možda posljednji dokument koji bilježi autentično stanje, fotografije Nade Maleš nisu isključivo direktan izvještaj o suvremenoj situaciji - stanju nesigurnosti, nedorečenosti, svojevrsni reality check - nego bez sumnje posjeduju određeni emocionalni naboj i uspostavljaju dijalog sa kategorijama sjećanja odnosno zaborava.

Arhitektonski elementi i interijer koji su u središtu fotografskog ciklusa, sjajan su (bili) primjer poslijeratnog ostvarenja arhitekta Lavoslava Horvata, pa činjenica da je ta simbolički izuzetno bremenita arhitektura danas prepuštena propadanju i lebdi u podijeljenom vlasništvu, djeluje paradoksalno. No, ako razmotrimo da su kriza i posljedično zatvaranje tvornice započeti sada, već uznapredovali proces ekonomskog i demografskog rastakanja grada, inercija po pitanju zbrinjavanja

Priča iza objektiva o industrijskoj baštini

industrijskih reliquiae reliquiarum* postaje mnogo jasnija. Na kraju krajeva, urbane ruine danas su nešto poput endemske vrste; ti rudimenti nekog prošlog vremena integrirani u gradsko tkivo čitaju se kao „utjelovljenja modernih paradoksa“, ali i estetski objekti.

Na tom tragu, i Nada svoj kreativni proces u slučaju Dalmatinke tumači kao začudno iskustvo u kojem je i sama bila fascinirana estetskom vrijednošću derutnog interijera. Međutim, refleksija sudbine građevine nije primarna agenda ovog vizualnog eseja. Prodorna odsutnost ljudskog lika na fotografijama predstavlja najveći otklon u odnosu na povijesne prikaze Dalmatinke. Prostor koji je naglašeno postindustrijski, postranzicijski, pa i post-ljudski emanira neku vrstu estetike iščeznuća. Emancipatorna tendencija postaje jasnija promotrimo li specifične motive. S pijetetom prema životima i radu koji su upisani u tvornički prostor, Nada svoj objektiv okreće prema fragmentima poput gomile neupotrijebljenog konca i prediva, detalja prašnjavih strojeva, natpisa koji datiraju godinama unazad, potpuno prerazmještenog tvorničkog restorana, sata zaustavljeog na 10:30, crvene termosice na stolu – koji svi djeluju kao relikti nekadašnje ljudske prisutnosti. Na taj način prostor je rehumaniziran, a nedorečeni trenutci barem djelomice restaurirani; suočena s protokom vremena i poraznom statistikom, autorica u istom afirmira prošlost i poziva na propitivanje budućnosti."

"Dalmatinka" kao i "Hidroelektrana Zakučac" su djela našeg poznatog arhitekta Lavoslava Horvata, kojeg možemo zvati "Svjetioničar industrijske arhitekture". Isprojektirao je 200-tinjak, a ostvario 140-ak tvornica i industrijskih sklopova oblikovavši sve pogone tekstilne industrije u bivšoj državi. Uz Dalmatinku možemo istaknuti i HE Zakučac koja je

reliquiae reliquiarum_(skraćeno od lat. reliquiae reliquiarum olim magni et inclyti regni Croatiae: ostatci ostataka nekoć velikoga i slavnoga kraljevstva Hrvatskoga)

dobila nagradu “Viktor Kovačić” kao najvrjednije arhitektonsko ostvarenje u 1962. Njegove tvornice su bile odlikovane humanošću, građene po mjerilu čovjeka, s upotrebom materijala iz okolice, kako ističe Zrinka Paladino u svom tekstu “Lavoslav Horvat – Kontekstualni ambijentalizam i moderna”, i to okviru programa “Tumači baštine”:
“Obložena domaćim kamenom muljikom, pokrivena kupama kanalicama i zatvorena škurama, ta je prijemna arhitektura u oblikovnom kontrastu betonu i staklu radnih pogona, ali ipak s njima tvori skladnu cjelinu. Tri su radnika bila neprekidno zaposlena samo na održavanju bogatih hortikulturnih površina toga velikog i uspješnog tekstilnog sklopa, a sinjski je kraj od 50-ih godina prošloga stoljeća bio desetljećima obilježen najsuvremenijom tekstilnom tvornicom."

Ono što su nekad bile tvornice ne mogu se mjeriti s današnjim projektima svim nalik jedan na drugi, također gradile su se da traju dugi niz godina, al ponajviše su odlikovali mjesto u kojem su se nalazile, ukoliko stagniraju takvi arhitektonski divovi uvelike pomažu djela umjetnika koji fotografiraju i izlažu svoje radove u industrijskoj zoni te na taj način oživljavaju projekte koji su nekoć mnogo značili za čovjeka.

Lavoslav horvat - Hidroelektrana Zakučac

Web članak (pogledaj.to) o predavanju Zrinke Paladino - “Lavoslav Horvat – Kontekstualni ambijentalizam i moderna”, i okviru programa “Tumači baštine”:

Industrijska baština

Industrijska baština se sastoji od ostataka industrijske kulture koja ima povijesnu, tehnološku, društvenu, arhitektonsku i znanstvenu vrijednost. Uz baštinu vežemo i pojam „industrijska arheologija“ koji je postao moderan šezdesetih godina prošlog stoljeća, kad je povjesničar Michael Rix upotrebio taj izraz, u isto vrijeme kada je industrija u Europi počela stagnirati, najprije ona bazična i teška (npr. rudnici u Engleskoj i Njemačkoj), zatim brodograđevna, pa prerađivačka (Italija i Švedska). Zbog novih tehnologija, cijene rada i cijene energije propadaju velika industrijska postrojenja, osobito čeličane i brodogradilišta. Europa je prešla u postindustrijsko gospodarstvo, a u velikim gradovima ostali su napušteni kompleksi nekadašnjih industrijskih zona, brodogradilišta, luka i rudarskih naselja. Općenito u svijetu kao i u Hrvatskoj industrijska baština je sve donedavna bila najslabije valorizirana, čime se bave arheolozi koji su industrijsku arheologiju prihvatili kao znanstvenu granu.

Prenamjena industrijskih dobara

Izgrađene zone s infrastrukturom, s arhitekturom velikog mjerila i zastarjelim strojevima, gube svoju svrhu i postaju artefakt novim generacijama koje ih prenamjenjuju već osamdesetih godina prošlog stoljeća kad započinje intenzivna valorizacija industrijske baštine. U svijetu se industrijska arhitektura najčešće spašava prenamjenom u kulturne svrhe. Tako mnoge napuštene industrijske građevine dobivaju suvremenu muzejsku namjenu, a zastarjeli strojevi postaju muzejski eksponati, skladišta postaju luksuzni i prestižni stanovi, načelno gradovi su počeli prihvaćati ostatke svoje industrijske prošlosti i tretirati ih jednako kao kulturnu baštinu.

Zona propale industrije - muzej in situ

Kako je dosadašnja praksa bila prijenos industrijskih artefakta i strojeva u većim dijelom tehnološke muzeje, danas se stanje mijenja. Muzeji industrijske baštine izvan autentičnih lokacija bili su donedavno kritizirani jer su pružali subjektivne interpretacije koje nisu imale uporište u arheološkim činjenicama. Danas industrijske ruševine u svijetu postaju muzeji in situ. Na pojedinim lokacijama su rekonstruirane sačuvane zgrade i oprema u namjeri da se posjetiteljima pruži vjerodostojna informacija o njihovoj funkciji. Muzeji in situ popularna su mjesta koja posjećuju brojni turisti, te školski izleti. Prema statistikama najviše ih posjećuju nastavnici i učenici osnovnih i srednjih škola. Jedan primjer takve industrijske lokacije pretvorene u muzej je Muzej znanosti i tehnike Katalonije u Barceloni.

Stanje u Hrvatskoj

Dok je u širem europskom krugu, potencijal industrijske baštine prepoznat i reinterpretiran, uspješno uklopljen u nove urbane matrice, u Hrvatskoj je podcjenjen, još uvijek čeka da bude vrednovan i da mu se da nova namjena. Pokretni spomeniciji su zaštićeni, ali i preneseni u lokalne muzeje ili konkretno u Tehnički muzej u Zagrebu. Hrvatska itekako ima lokaliteta koji su zatvoreni i napušteni, primjerice Zagrebački paromlin, Zgrada bivše Rafinerije Šećera u Rijeci, te hidroelektrana Jaruga na Krki kod Šibenika.

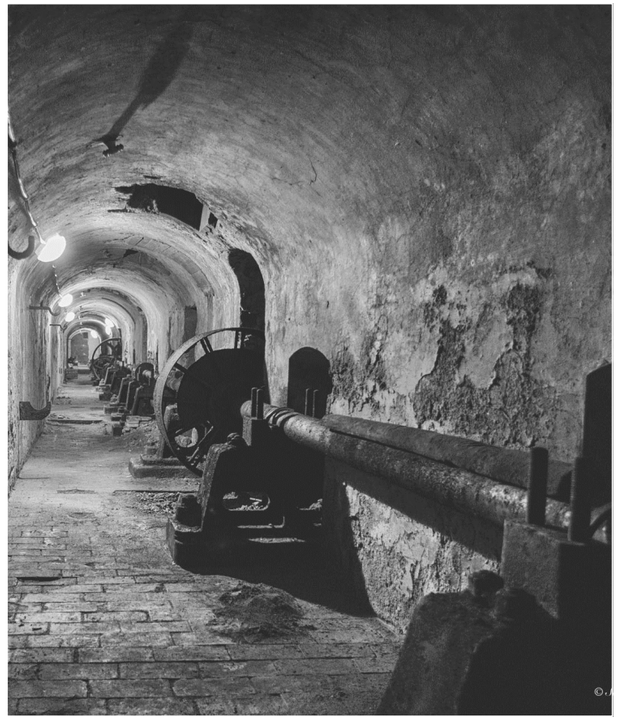

izložba "IL LIRI, MOTORE INDUSTRIALE", Steve Johns

Hidroelektrana Jaruga, rijeka Krka, 1895.

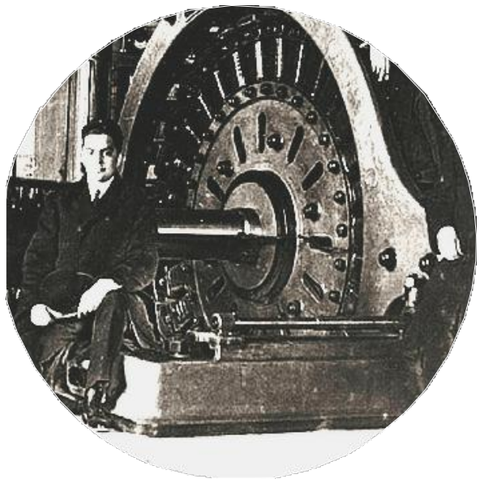

Palača šećerane, Rijeka, 1750.

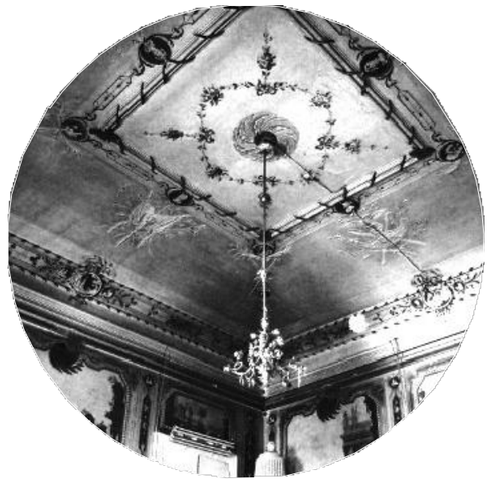

Zagrebački paromlin, 1908.

rudnik ugljena Raša, Labin, 1625.

Strategija razvoja industrijske baštine

Budući da svijet ubrzava proces globalng gospodarstva, postoji rastuća svjesnost o potrebi da se očuvaju i vrednuju djelovi našeg nasljeđa. Sam turizam je aktivan sudionik promjene. U mjestu gdje zajednica i regija odaberu turizam kao jednu od svojih gospodarskih grana, to podrazumjeva prihvaćanje promjena i donošenje odluka o djelenju nekih resursa nasljeđa s posjetiteljima, istovremeno čineći preostale resurse privilegijom lokalnog stanovništva. Glavna hipoteza je da je turizam jedan od načina zarade kulturnih resursa in situ. Iako kulturna baština ponajviše privlači posjetitelje, kategorije kao što je industrijsko nasljeđe mogu biti osobito prisutne u procesu izgradnje identiteta grada ukoliko grad to prihvaća. Podobnim proučavanjima i analizama, uzimajući u obzir popratne sadržaje važne za razvoj turizma (smještaj, lokalna infrastruktura i prijevoz, komercijalni sadržaji i slično) potrebno je procjeniti potencijal određenih kulturnih i industrijskih elemenata da postanu turističke atrakcije. Na gobalnoj razini pokrenuti trendovi i noviteti predstavljanja lokaliteta uključujući trodimenzionalne prezentacije prošlosti, mentalne mape, virtualne i stvarne percepcije, okrenili su turizam prema novoj tehnološkoj revoluciji koja je dio svakodnevnice čovjeka. Kako bi bio u suodnosu i na istoj razini, poželjna je simbioza turizma i tehnologije, jer sam koncept kulturalnog turizma probada, a očekivanja posjetitelja se povećavaju. Stoga negativan stav prema ovim promjenama nema smisla, jer je potreba za napretkom neophodna.

Biokovo 2019.

Razvojna načela turizma RH
*ulomak teksta iz "Strategije razvoja Republike Hrvatske"

Poželjan razvoj hrvatskog turizma podrazumijeva upravljanje resursima koje udovoljava osnovnim ekonomskim, socijalnim i estetskim kriterijima dugoročno održivog poslovanja uz rast blagostanja, očuvanje kulturnog integriteta te vitalnih ekoloških sustava i biološke raznolikosti. Sukladno tome, viziju razvoja turizma do 2020. godine valja temeljiti na sljedećih deset načela:

Partnerstvo - s obzirom na to da je „turistički proizvod“ agregatna kategorija, njegov razvoj podrazumijeva horizontalnu (međuresornu) i vertikalnu (nacionalno-regionalno-lokalnu) suradnju, ali i suradnju nositelja javne vlasti s privatnim sektorom (poduzetnici), civilnim sektorom, institucijama u sferi zaštite okoliša, kulture, prometa, zdravstva, sigurnosti i sl.

Institucionalno dereguliranje - potrebno je znatno pojednostavniti (deregulirati) postojeći pravno-legislativni okvir te tako stvoriti stimulativan i transparentan institucionalni okvir krojen po mjeri poduzetnika.

Ekološki odgovoran razvoj - radi se prije svega o primjeni suvremenih tehničko-tehnoloških rješenja u gradnji i opremanju (npr. smanjenje toplinskih gubitaka, energetski učinkoviti sustavi grijanja/hlađenja, korištenje obnovljivih izvora energije), racionalnosti u korištenju raspoloživog prostora, poštivanju odrednica nosivog kapaciteta destinacije i mikrolokacije projekta, kao i mogućnosti priključenja na postojeće infrastrukturne sustave. Posebnu pažnju valja posvetiti promicanju rješenja koja vode niskougljičnom razvoju Hrvatske i sudjelovanju turističkog sektora u provedbi proaktivnih mjera Strategije zaštite morskog okoliša u cilju njegovog očuvanja i trajne zaštite.

Više od sunca i mora - potrebno je razviti i komercijalizirati niz novih, međunarodno konkurentnih sustava turističkih doživljaja kao što su kulturni turizam, cikloturizam, pustolovni i sportski turizam, ekoturizam, ali i golf turizam te zdravstveni i ruralni turizam.

Turizam na cijelom prostoru - ubrzavanje razvoja kontinentalnog turizma neće biti moguće bez kapitalnih investicija u resursno-atrakcijsku osnovu uz znatno korištenje sredstava EU fondova. Pritom u prvom redu valja poticati razvoj onih proizvoda i onih područja koji, zbog značajki resursno-atrakcijske osnove i/ili tradicije u turističkom privređivanju, imaju najveće šanse za uspjeh već u kratkom roku.

Autentičnost i kreativnost - uspješno diferenciranje Hrvatske od konkurentskih destinacija treba temeljiti ponajviše na njegovanju prirodne, sociokulturne, klimatske i/ili proizvodne (doživljajne) autentičnosti, odnosno na kreativnosti u razvoju proizvoda, destinacijskom pozicioniranju i komunikaciji s tržištem.

Hotelijerstvo - ključni pokretač investicijskog ciklusa - ubrzan razvoj kvalitetne hotelske ponude podrazumijeva ne samo izgradnju hotelskih objekata pogodnih za međunarodno brendiranje, već i izgradnju tematiziranih i/ili boutique hotelskih objekata u vlasništvu domaćih malih i srednjih poduzetnika, kao i razvoj integriranih resort projekata.

Inovirani tržišni nastup - na pragu ulaska Hrvatske u EU, potrebno je uspostaviti imidž zemlje koja nudi 'više od ljeta i više od sunca i mora'. Rebranding Hrvatske valja temeljiti na interpretiranju središnjeg identiteta Hrvatske kao 'zemlje ljepote i ispunjenosti', odnosno identitetskim i vrijednosnim obilježjima kao što su raznolikost, sadržajnost, autentičnost, očuvanost okoliša, bogatstvo vode te dobre hrane i vina, gostoljubivost i ljepota.

Proizvodnja za turizam - hrvatski proizvođači morali bi se više povezavati s turističkim sektorom kako bi se kvalitetni domaći proizvodi predstavili međunarodnoj potražnji, što će postupno utjecati na jačanje njihove konkurentske sposobnosti. U tom smislu, pristup klasterskog povezivanja treba biti smjer budućeg razvoja.

Kultura kvalitete - uspješno i dugoročno održivo pozicioniranje hrvatskog turizma na međunarodnom tržištu podrazumijeva osjetno unapređenje postojeće razine kvalitete i izvrsnosti. Posebno valja naglasiti potrebu usustavljanja postojećeg sustava obrazovanja za potrebe turizma, ali i uvođenja obveznih programa cjeloživotnog učenja za različite kategorije djelatnika uposlenih u turizmu. Dodatno valja poraditi i na uvođenju kvalitativnih standarda svih kategorija objekata turističke ponude, pri čemu se naglasak stavlja na uvođenje obaveznog licenciranja pojedinih vrsta uslužne ponude, uvođenje certifikacijskih shema i znakova kvalitete, objavljivanje liste najboljih ponuđača i slično.

Prema tekstu iz službenog dokumenta Strategije razvoja turizma Republike Hrvatske, vidimo tu konstantnu zasićenost istim proizvodom koji pokreće naš turizam, te sama parola jednog poglavlja "Više od sunca i mora" i učestalo njezino spominjanje iskazuje da se mogu iskoristiti i ostali potencijali zemlje, i javlja se sveopća potrebu za proširenjem te grane i na ostala područja uključujući i Dalmatinsku zagoru, kako bi se izbjegle negativnosti turizma.

Sustav vrijednosti nove vizije Hrvatskog turizma

Kakav bi turizam trebao biti?	Koji su ključni preduvjeti razvoja?	Čime će turizam privlačiti pažnju?
prepoznatljiv (brendiranje)	dugoročna zaštita prostora i održivo upravljanje ekostustavom	gostoljubivost
cjelogodišnji (produženj sezone)	konkuretnost i atraktivno za investicije	kvaliteta
razvijen na cijelom prostoru	aktiviranje državne imovine	autentičnost
raznovrstan diferencirana ponuda	povećanje znanja i vještina na svim razinam	raznovrsnost sadržaja i doživljaja
inovativan i prilagodljiv preferencijama turista	destinacijsko upravljanje	sigurnost

Sustav turističkih proizvoda prema turističkim regijama Hrvatske
Kao što je već spomenuto u radu, ta fiktivna razdjelna linija između obalno-otočnog pojasa, i pojasa Dalmatinske zagore ukoliko ne bi postojala, ostvarilo bi se stabiliziranje i suradnja, jer jedan pojas udopunjuje drugi, npr. grad Split razvija turističke grane u vezi s morom (primarni proizvod), a Splitska zagora može razviti ruralni i planinski turizam, te tada bi se ostvarila raznolikost ponude i turizam tijekom cijele godine.

Proizvodne grupe	Proizvodi	Istra	Dalmacija Šibenik	Dalmacija Split	Dalmacija Dubrovnik	Središnja Hrvatska	Omiška zagora	Sinjsko područje	Vrgorsko područje
Sunce i more	Sunce i more								
Nautički turizam	Yachting								
	Cruising								
Zdravstveni turizam	Wellness								
	Ljećilišni								
	Medicinski								
Kulturni turizam	Gradski turizam								
	Turizam baštine								
	Događanja								
	Kreativni turizam								
	Vjerski turizam								
Gastro i eno	Gastro i eno								
Poslovni turizam	Skup asocijacije								
	Skup korporacije								
	Incentive								
	Team building								
Golf turizam	Golf turizam								
Cikloturizam	Cikloturizam								
Ruralni i planinski turizam	Ruralni/seoski								
	Planinski								
Pustolovni i sportski turizam	Ronjenje								
	Kajak/kanu								
	Rafting								
	Adrenalin								
	Lov								
	Ribolov								
	Sport na snijegu								
	Sport pripreme								
Ostali proizvodi	Ekoturizam								
	Omladinski								
	Socijalni								

Legenda: Primarni proizvod | Sekundarni proizvod | Tercijarni proizvod | Proizvod nije dostupan

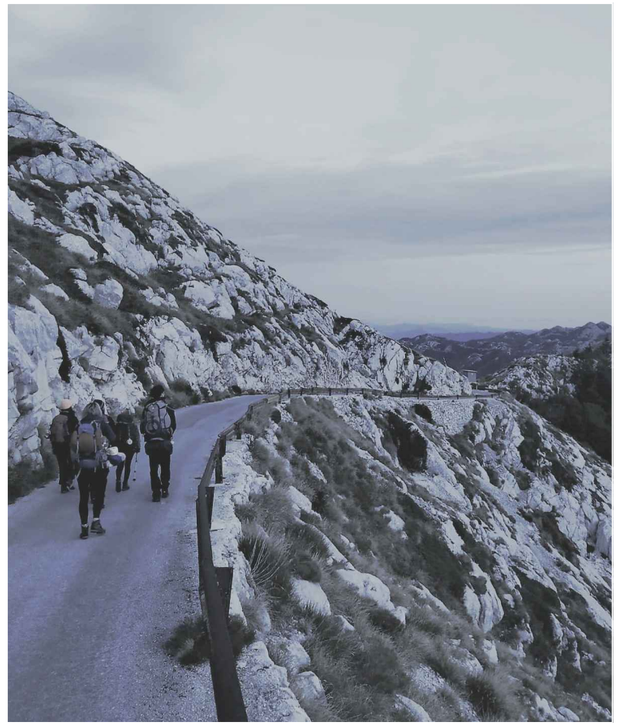

-Odnos nasljeđa, turizma i napretka
(Dalmatinska zagora u korak s turizmom)

Razvijanje turizma na kršu nameće se kao višestruka gospodarska i društvena potreba jer čitavo krško područje, posebno Dalmatinska zagora, ide u red najsiromašnijih i najnerazvijenijih emigrativnih područja. Turizam ima mogućnost ekonomski valorizirati posebne prirodne odlike i regenerirati presušene prirodne resurse krša te pridonjeti gospodarskom i društvenom oživljavanju izoliranih i opustošenih naselja, uključujući ih u nove međuljudske i aktivne tržišne odnose. Otvaranje unutrašnjeg krša Hrvatske turizmu je potrebno radi proširivanja osnove za daljni turistički razvitak cijele zemlje i radi ublažavanja negativnih posljedica dosadašnjeg razvitka turizma na uskom obalnom otočkom području.

Sve veća posvećenost rekreaciji, istraživanju kulturno-povijesnog nasljeđa, upoznavanje s lokalnim običajima, odmor u prirodi osnažuje ruralni turizam priobalnog zaleđa, što su općine primjetile i pokušavaju privući ulagače sentimentalno vezane uz kraj ili novčane poticaje iz europskih fondova. Najviše profitiraju po ulaganju na stare kamene obiteljske kuće, međutim poslijednjih godina žele baštinu uključiti, ali prije svega pristupni put najviše zahtjeva prihoda jer je često obrastao i trnovit, pa jedan od glavnih načina obnove je razvoj (tematskih) pješačkih staza/ruta i poučnih staza, odnosno unapređenje javne komunalne infrastrukture. Međutim uvijek možemo učiti po primjeru Toscane, agroturistička pokrajina u Italiji, koja je postala sinonim svega onoga što bi u turizmu dalmatinskog zaleđa potrebno. Grad u kojem je vlastita poljoprivredna proizvodnja glavni preduvjet da bi se netko uopće bavio turizmom na tom području, u zaleđu su odavno napuštena i neobrađena polja postala parcele za turističku gradnju. Jedan primjer negativnog postupanja, oslanjanje na turizam kao prioriteta zarade, što je i glavni problem svakog grada. Izgradnja malih sirana, pogona za preradu maslinovog ulja, lavande i začinskog bilja obogatili bi turističke ponude i povećali kvalitetu doživljaja destinacije.

Revitalizacija tradicionalne poljoprivredne aktivnosti, predstavlja jedan od razvojnih prioriteta cijele Dalmatinske zagore i to ne samo u kontekstu boljeg korištenja potencijala raspoložive resursne osnove, već i u cilju diversifikacije gospodarske strukture te povećanja zadovoljstva turističkog boravka. U tom smislu, a imajući na umu tradiciju ovčarstva, maslinarstva, uzgoja loze i proizvodnje vina kao i uzgoja i prerade lavande i začinskog bilja, pojačana orijentacija na izgradnju malih, ekološki održivih, prerađivačkih pogona predstavlja logičan pravac razvoja malog obiteljskog poduzetništva koji bi se već u kratkom vremenu i uz minimalna ulaganja mogao višestruko isplatiti. U skladu s navedenim, a nadalje povezano s kontroliranom „turistifikacijom“ i povezivanjem poljoprivrednih proizvođača s ugostiteljima te poticanjem klasterskog povezivanja istovrsnih poljoprivrednih proizvođača, projekt se odnosi na propitivanje tržišne i ekonomske isplativosti izgradnje različite vrste malih poljoprivredno-prerađivačkih pogona u ruralnom zaleđu Županije.

Pješačenje, biciklizam, šetnja
Aktivnosti na jezerima, rijekama, planinama / istraživanje prirode

KONTRAST
Ljeti rekreacija predstavlja primarnu alternativu pasivnom odmoru na moru

sigurnost
mir i odmor
izolacija

ZELENI POJAS

čist zrak
zdravlje rekreacija

DOGAĐAJI

Festivali, karnevali, vjerske proslave, parade, komemoracije
Koncerti, javne izložbe, ceremonije
Sajmovi, sportska natjecanja
Godišnjice, proslave, obiteljska okupljanja

pokretanje manjih radionica
nastavak tradicionalne proizvodnje
hobby kao posao
širenje znanja o Zagori
povećani prinos lokalne zajednice

KREATIVNI POJAS

ODNOS
proizvodnja — potrošnja
lokalna zajednica — posjetitelj

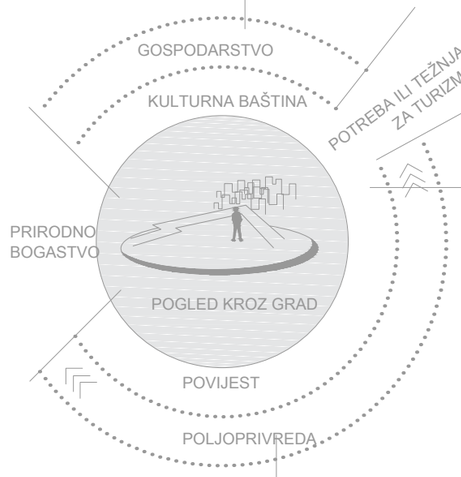

POJAS ZNANJA

kultura
obnova nasljeđa
dostupnost informacija

PREDNOST
Dopuna primarnim aktivnostima
Resursi već postoje

Muzeji, arhive
Tvrdave, utvrde, kašteli
Knjižnice, biblioteke
Interpretacijski centri
Usmena predaja, festivali
Svetkovine

AGROTURIZAM

gastronomija
poljoprivreda
smještajni kapaciteti

tip seoskog domaćinstva kod kojeg je osnovna djelatnost poljoprivredna proizvodnja, dok dodatnu aktivnost čine turističke usluge smještaja i prehrane gostiju.

POLJOPRIVREDA KAO UVJET TURIZMA

Vrgorac s Paklinom i paklenim vratima blista u mojoj uspomeni."

...a Matokit je slavniji i ponosniji nego Učka, on nad kojim sam gledao visoki i ukleti mjesec zavjetovan vješticama i vilenjacima.

Moja je koljevka bila puna čarolije, pređe priča, basna i gataka, i maštovite zagonetnosti."

Tin Ujević

Prostorna podjela vrgoračkog područja

oružja i nakita, te gomile i gradine, tragovi najranijih naselja
Fibule nađene u gomili kod Banje
ostaci nakita, sjekire i koplja pronađeni u Kozici i Orahu
gomile (grobovi ilirskog stanovništva) - Vrgorac, Prolog

PREDPOVIJESNO RAZDOBLJE

Najstariji poznati stanovnici ovog područja bili su pleme Ilira zvani Ardijejaci, koji su živjeli na potezu od Cetine do desne obale Neretve.

Rimski žrtvenik,
koji se još u 13. st. uzidan u Martinčevu kulu, 1972. god. prenesen je u zbirku župskog ureda u Vrgorcu.

RIMSKO RAZDOBLJE

Razdoblje rimske urbanizacije je samo periferno dotaklo prostor današnjeg Vrgorca koji je pripadao gravitacijskoj zoni Narone. Također se u blizini područja Grada, zapadno od Vrgorca, nalazi Bigeste, jedna od vojničkih stanica zagorske linije. Stanovnici tada Ardejci nisu bili pod velikim utjecajem rima.

15. st. - isprave i dokumenti spominju naselje Jezero (polje)
što povjesničari vežu uz naselje Vrgorac.
Sredina 15. st. - spominje se naselje Vrgorac pod nazivom Vergolaz.
naselja Kozica, Dragljane, Rašćane (Hraščane i Vrdovo), Vina (Vinica)
14. st. - 15. st. Stećci se nalaze u:
Prapatnicama, Stiljima, Zavojanima, Dragljanima, Kljenku, Ravči, Kotezima, Velikom Prologu i Umčanima.
Tvrđava Gradina, kula Avala
1480. g . Dizareva (Kapetanova) kula

SREDNJOVJEKOVNO

Vladavina ranosrednjovjekovne Paganije, koju u 10. stoljeću spominje bizantinski car i pisac Konstatin Porfirogenet, a u okviru koje se nalazi u vrgorački kraj, a sve do kasnog srednjeg vijeka s razvijenim feudalnim odnosima, vezivala se naizmjenično za jedno od južnoslavenskih srednjovjekovnih država, u zavisnosti od toga koja je u pojedinim momentima gospodarila tim područjem.

Graditeljsko nasljeđe:
Cukarinovićeva kula.
Raosova kula - vlasništvo Hasan-bega
Dizdarevića samo kat i prizemlje, ova kula je u trošnom stanju
Približno iste visine, ali bolje sačuvana je Pakerova kula.
kula Mumin-age Atlagića (tzv. Elezova kula. također s prizemljem i katom.
kula u Ančića u Zavojanima

TURSKO RAZDOBLJE

Nakon osvajanja Hercegovine Turci zauzimaju 1480. godine i područje vrgoračke krajine, kojim će vladati više od dva stoljeća.
Pisani i grafički izvori dokumentiraju postojanje džamije i minareta u Vrgorcu. Džamija je kasnije pretvorena u crkvu, a minaret 1861. godine porušen.
Za vrijeme turske vladavine Vrgorac je bio "dizdarije", tj. utvrda sa manjom vojnom stanicom, kontrolirajući čitav kraj.

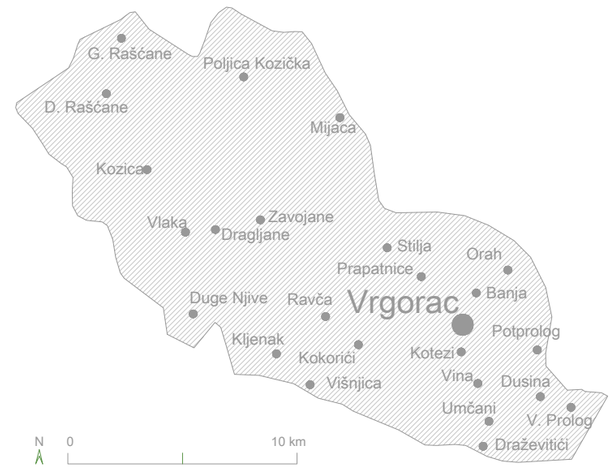

Prostorna podjela vrgoračkog područja

Najznačajniji spomenici tog perioda su crkvene građevine koje su tada podizane u svim župama:
Dusina - crkva sv. Petra,
Kozica - crkva sv. Ilije (sačuvana samo apsida)
Orah - crkva sv. Marka iz konca 18 st.
Buljani - crkva sv. Ilije
Poljicia - crkva sv. Jure,
Kljenak - crkva Svih Svetih na groblju
Veliki Prolog - Gospina crkva iz kraja 17 st.
Umčani - crkva sv. Mihovila,
Draževitići - crkva s. Martina
Zavojane - crkva Male Gospe iz 18. stoljeća
Dragljane - crkva sv. Ante

MLETAČKO RAZDOBLJE

Mlečani su zaposjeli kraj koncem 17. stoljeća i vladaju njime dva stoljeća. Od početka 18. stoljeća nije bilo značajnijih fortifikacija u tom kraju, tako da se tvrđava u vrijeme Mletaka zapušta i propada.

To razdoblje pozitivno se odrazilo na poboljšanje infrastrukture, naročito cesta.

18. I 19. STOLJEĆE

Nakon pada Venecije na Vrgoračkom, nastupio je period kratkotrajne austrijske uprave 1797. do 1806. godine. Vrgoračka krajina bila je administrativno vezana sa Makarskom.
Makarska je bila središte okružja i u sljedećoj, francuskoj upravi od 1806. do 1913. kada je vrgorački kraj dobio svoju općinu. Druga austrijska uprava (1813.-1918.) zadržava područje Grada u okviru makarskog, odnosno splitskog okružja. Od kraja 1981. godine vrgorački kraj je u sklopu države SHS.

Povijest grada

Vrgorac

Vrgorac se smjestio u podnožju jugoistočnog dijela Matokita, a okružen je poljima Rastok, jezero i Bunina. Dobio je naziv zbog svog položaja, grad na vrhu gore, odnosno „Vrhgorac“. Pripada Splitsko dalmatinskoj Županiji, lociran između Makarskog primorja i Imotske krajine, odnosno razdjelne crte prema Dubrovačko-neretvanskoj županiji i granice prema Republici Bosni i Hercegovini. Prema geografskoj slici, sjeverni i jugozapadni dio ovog područja je izrazito planinski kraj, ograničenih razvojnih mogućnosti, istočni i jugoistočni predstavlja izrazit gospodarski potencijal, prije svega za razvitak poljoprivrede.

Vrgoračka općina broji 24 naselja, odnosno uz grad Vrgorac koji broji 30 % stanovnika, smješteno je 23 sela s ostalih 80 %,

Grad Vrgorac zadnjih desetljeća je zbog odljeva stanovništva bilježio negativne demografske trendove, što je u prošlosti uvjetovalo nisku polaznu osnovu karakterističnu za sva brdsko-planinska područja u RH. Uspoređujući veličinu populacionog kvantuma grada Vrgorca s veličinom njegove teritorije može se ustvrditi da se radi o slabo naseljenom području, s prosječnom gustoćom naseljenosti od 26,42 stanovnika na km² u 2001.godini. Stalan pad broja stanovnika karakterističan je za čitavo razdoblje od 1948. - 1991. godine, dok u posljednjem desetogodišnjem razdoblju 1991-2001 područje bilježi blagi porast od 1,3%. Ovaj prostor su u proteklih pedeset godina obilježile migracije stanovništva u dva smjera, jedan smjer je išao prema inozemstvu tzv. ekonomska migracija stanovništva u Njemačku, Ameriku i Australiju zbog boljih uvjeta života i rada domicilnog stanovništva, a drugim dijelom migracija prema urbanim središtima Hrvatske (Split, Zagreb).

Jačanje gospodarstva primarni je cilj u stvaranju optimalnih uvjeta života na prostoru zdrave gospodarske klime jer, potpomognut zdravom gospodarskom klimom raste i svaki drugi segment društvenog života i općenito, razine osobnog zadovoljstva u pojedinca. S toga, jačanje gospodarstva i stvaranje zdrave gospodarske klime, direktno utječe na smanjenje, na koncu nadamo se i zaustavljanje negativnih demografskih trendova kao negativnog trenda migracije lokalnog stanovništva.

Rijeka

Kroz polje protječe rijeka Matica koja dobiva vodu od stalnih i povremenih izvora smještenih u jugozapadnom i sjeverozapadnom dijelu polja. Na sjeverozapadnom dijelu nalaze se najvažnije estavele: Mrtva, Studena i Lukavac. Najviše vode Matica gubi u ponorima. Za vrijeme velikih poplava voda Vrgorskim tunelom dugim 2.19 km otječe do Baćinskih jezera kod Ploča.

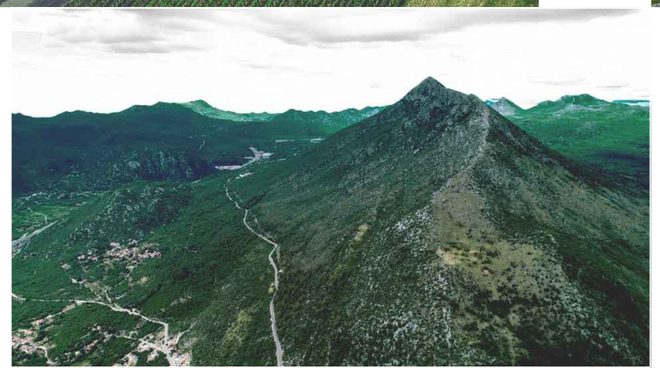

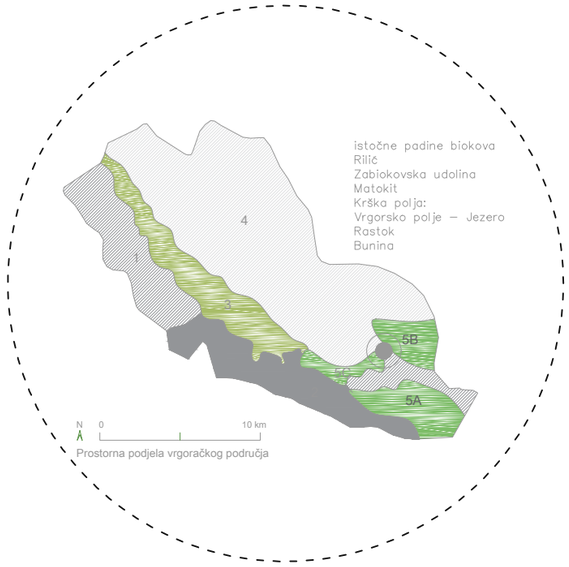

Prostorna podjela vrgoračkog područja

Obilježja prirodne sredine

Od obalnog morskog područja odvojena je planinama Biokovo i Rilić, obuhvaća udolinu između planinskih grebena Biokovo - Rilići i Šibenik - Motokit, sa pripadajućim planinskim padinama zabiokovske Župe do Vrgorca, zatim planinsko područje Šibenika i Motokita, kršku uvalu Bunina i zapadne dijelove povremeno poplavljenih polja Rastoka i Jezera.

PRIRODNE LJEPOTE

Matokit

Vrgorac je smješten na obroncima planine Matokit (lat. Monte Acutum, ili u prevdu oštri vrh) koji u podnožu sadržava Gradinu i kulu Avalu. Matokit sa svojim najvišim vrhom Sv Rok (1062 m), pruža pogled na okolne gradove a ujedno i otoke. Brdo je dugo svega 8 km, ali zbog svoje strmosti i visine u odnosu na okolna brda potrebno je svladati oko 700 metara nadmorske visine u 3 sata hoda.

Polja

Vrgorac se smjestio u podnožju jugoistočnog dijela Matokita, a okružen je poljima Rastok, Jezero (Vrgorsko polje) i Bunina. S obzirom da se radi o vrlo okršenom terenu kretanje podzemnih voda u ovom području možemo okarakterizirati kao vrlo složeno, a uvelike ovisi o količini oborina. Najvrjednije prirodno bogatstvo vrgorskog područja predstavljaju izvorišta od kojih su najznačajnija Banja i Butina. Za vrijeme velikih voda, izvor Banja poplavi dio Rastok polja iz kojeg voda odlazi ponorima.

Sa izvora Butina sada se opskrbljuje vodom grad Vrgorac,bogatstvo stalnih i povremenih izvorišta karakteristika je "mokrih" polja Rastok i Jezero. Mnoga polja, ovisno o godišnjem dobu pretvorena su u prava jezera jer je izdašnost izvora veća od kapaciteta gutanja ponora. Na površinama polja razvijena je normalna hidrografska mreža sa stalnim i povremenim površinskim tokovima. Obično su to rijeke koje izviru iz jakih vrela da bi nakon površinskog otjecanja ponirale bočno, na južnim obodima polja, gdje su formirani ponori.

ISKAZ

POVRŠINA

- Ukupna površina tvrđave Gradine: 770.96 m²
  površina unutar tvrđave (bez objekata) 547.65 m²
  - objekt A 50.50 m²
  - objekt B 33.50 m²
  - objekt C 46.00 m²
  - objekt D 48.00 m²
- Ukupna površina kule Avala: 31.06 m²

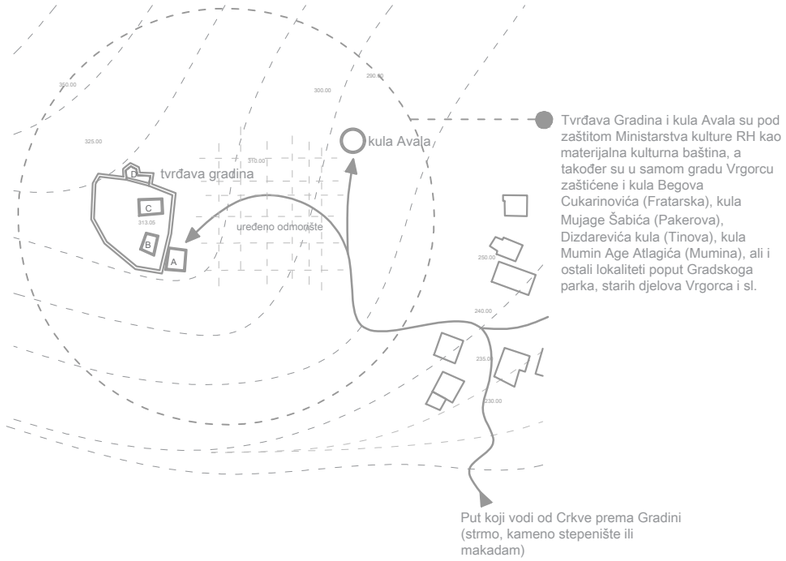

SHEMATSKI PRIKAZ ZONE GRADINA

Kulturna baština - Vrgorska "kolajna"

Projekt „Vrgorska kolajna“ je dobio naziv po po naslovu zbirke pjesama Tina Ujevića, osmišljen je kako bi se uvezale znamenitosti i zaštićena kulturna dobara, te pretvorila u jedinstveni 'muzej na otvorenom', gdje bi se na svakoj od točaka prezentirao dio vrgorske kulturne i prirodne baštine. U kolajni će biti obuhvaćene turske kule i tvrđava Gradinu, uz kulu Avalu, zatim Kava, zaravnjeni nagnuti plato na zapadnom ulazu u Vrgorac koji je 1929. sagrađen za potrebe akumulacije kišnice koju su Vrgorčani koristili za piće, te Gradski park, zaštićeno kulturno dobro iz vremena austrougarske vladavine, sve završno s rudnikom bitumena „Paklina“.

Takav način povezivanja objekata i baštine omogućuje cirkulaciju kretanja posjetitelja, i raznoliki program, koji uključuje i obnovu kula, koja je već započeta, ali i gradnju nečeg novog.

Trenutno se vodi polemika oko pitanja lokacije rođenja pjesnika Tina Ujevića između Cukarinovićeve kule koju u narodu još zovu i Fratarska jer pripada fratrima, koju pjesnik spominje kao rodnu kuću, te nedaleko od nje nalazi se Dizarevićeva (Kapetanovićeva) kula koja također sadržava dokaze o rođenju pjesnika. Navedeno pitanje se mora riješiti do 2020. godine jer je ujedno i jedan od uvjeta, uz riješenja projektne dokumentacije i vlasničkih odnosa, kako bi se osigurao novac iz fondova Europske unije.

Neke komponente projekta su u procesu obnove ili su već obnovljeni, i planovi za prenamjenu prostora su sljedeći:

1. Elezove kuće-Muminova kula: kulturno-informativni centar, zavičajna zbirka, predavaonica, ured turističke zajednice
2. Tinova kula/Tinova rodna kuća: multimedijalni interpretacijski centar: prezentacija života i djela najvećeg hrvatskog pjesnika Tina Ujevića
3. Pakerova kula: prezentacija „vrgorske“ kuće-kule iz 17/18. stoljeća
4. Fratarska kula: sakralna zbirka (skulpture, slike, liturgijsko posuđe i ruho)
5. Župna crkva Navještenja BDM
6. Utvrda „Gradina“ i okrugla kula „Avala“: vidikovac, Vrgorac u srednjem vijeku i tijekom turske vladavine
7. Gradski park – povijesni perivoj s kraja 19. stoljeća

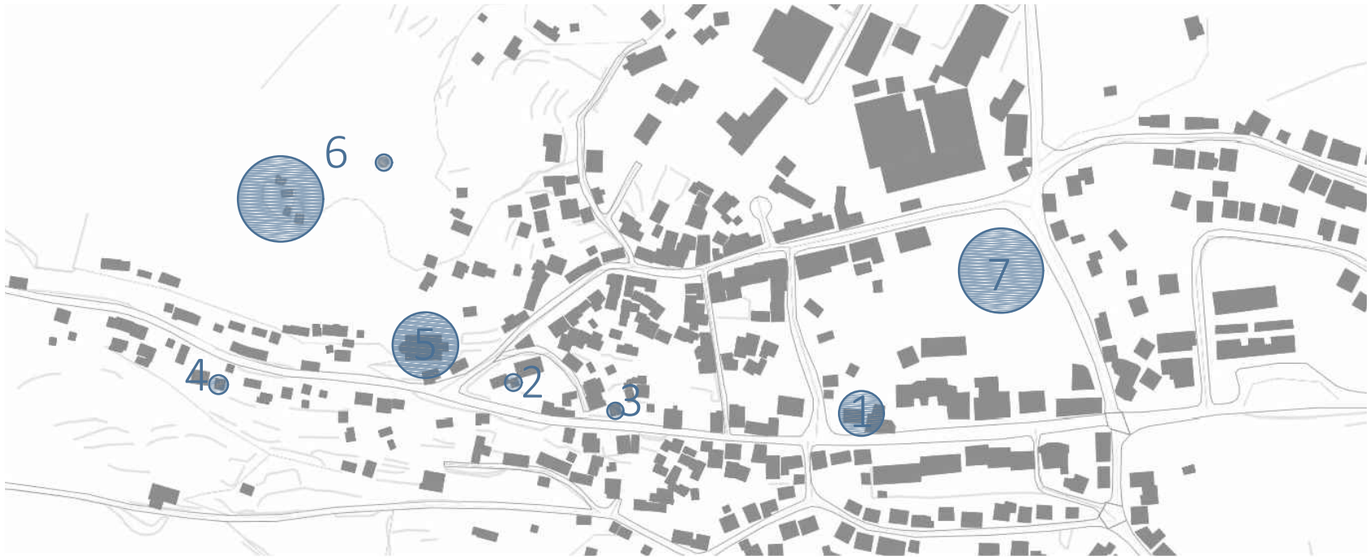

"VRGORSKA KOLAJNA"

FRATARSKA / CUKARINOVIĆEVA KULA

Fratarska kula ili kula bega Cukarinovića, sagrađena za vrijeme osmanlijske uprave, bila je vlasništvo bega Cukarnovića, a kasnije 1690. godine Mlečani su je darovali franjevcima za zasluge u borbi protiv turaka. Od tada pripada župnicima koji u njoj stanuju do 1888. godine. Izgrađena je kao slobodnostojeći objekt, kvadratnog tlocrta, orjentacije zapad-istok. Kula Cukarinovića bega, prva je kula u nizu od zapada jasno istaknuta na crtežu iz 17. st. U obnovljenoj kuli smještena je župna zbirka sakralnih predmeta i dokumenata, rukopis Tina Ujevića i Tinov posmrtni križ s Mirogoja. Za ovu kulu je pjesnik Ujević u svojim zapisima tvrdio da je njegova rodna kula. 1998 godine na kulu je postavljena spomen ploča kao mjestu pjesnikova rođenja.

KAPETANOVIĆEVA / TINOVA KULA

Kulu su gradili dizdari Vrgorca (naziv za kaštelana, odnosno zapovjednika tvrđave) za vrijeme osmanske uprave 16.st./17.st. a poslije je mijenjala nazive prema drugim vlasnicima. Prema mletačkom kapetanu nazvana je Kapetanovićeva kula, zatim Franićeva, a danas se naziva i Tinova kula jer podaci iskazuju da je u njoj rođen Tin Ujević. Kula je trokatnica, četvrtastog tlocrta građena nepravilnim klesancima, slaganim u redove. Jedna je od nekoliko sačuvanih kuća-kula koja je služila kao stambeni i fortifikacijski objekt, a tjekom 19. stoljeća unutar kule su napravljene preinake.

PAKEROVA / RAOSOVA KULA

Pakerova kula, odnosno Raosova kula, kako se još naziva, izgrađena je kao slobodnostojeća zgrada unutar površine nepravilnog oblika, dužine oko pet metara a širine oko šest metara. Orjentirana je sjever-jug, datira iz 17. st., a obnovljena je u sklopu novoizgrađenog doma za starije i nemoćne. Sastoji se od prizemlja, dva kata i potkrovlja. Prateći niz očuvanih kula, može se naslutiti crta porušenog obrambenog zida.

ELEZOVE KUĆE

Stambeno-obrambeni sklop Elezove kuće u Vrgorcu sastoji se od dvije kuće, prislonjene jedna uz drugu, pravokutnog tlocrta, orijentirane sjever-jug. Iza sklopa Elezovih kuća nalaze se ostaci Serdarove kuće. Predstavljaju spoj fortifikacijske arhitekture sa obilježjima pučke arhitekture, a potječu iz bogate građevinsko-fortifikacijske aktivnosti iz druge polovice 17. stoljeća. Kuće su poznate jer je u njima prenoćio austrijski car i ugarskohrvatski kralj, Franjo Josip I,koji je posjetio grad u travnju 1875. godine na obilasku Dalmacije uoči bosanskohercegovačkog ustanka.

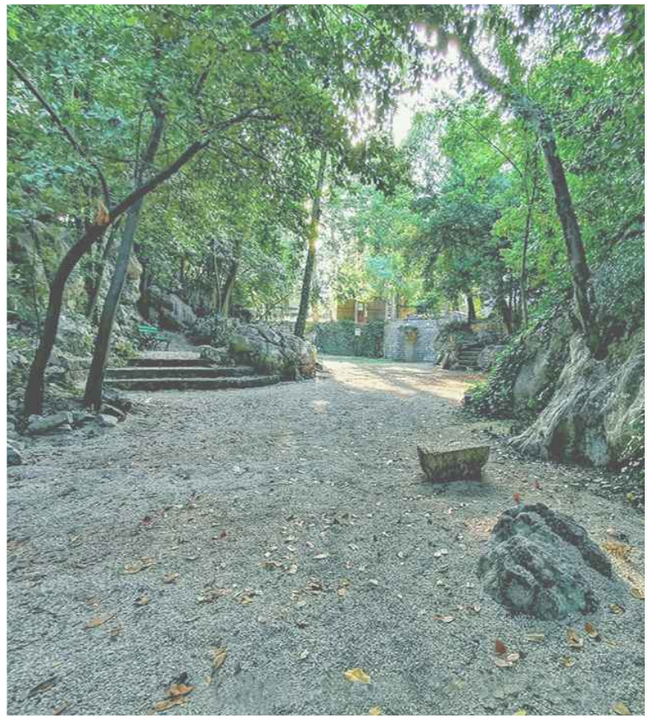

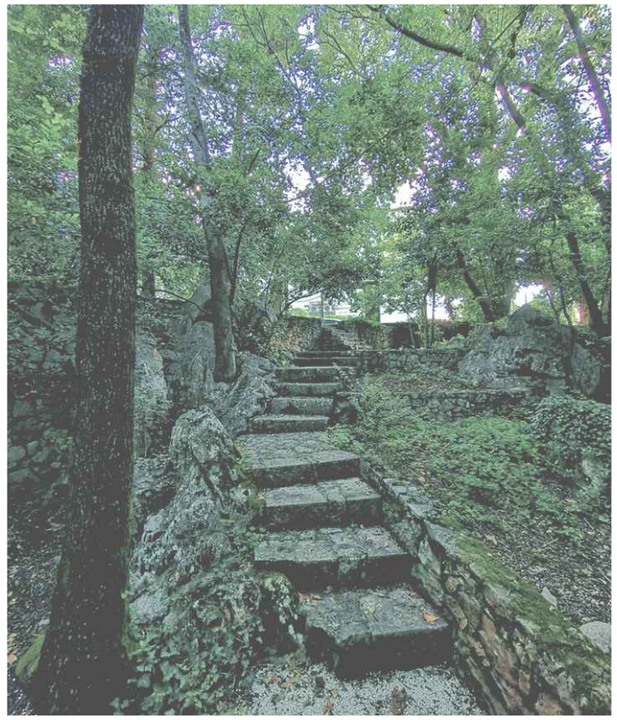

Gradski park

Vrgorski je park prema svojoj strukturi i reljefnoj razvedenosti jedinstveni perivoj na ovim prostorima gdje su u centar mjesta dovedeni prepoznatljivi krški reljefi, stijene i vegetacija. Predstavnik je ideje pejzažnog parka 19. stoljeća koji su imali za cilj dovođenje prirode u grad. Kamene stijene izrasle u neponovljive oblike središta su oko kojih su razvedene šetnice. Tradicionalna mediteranska stabla kostele i lovori, škrape, vrtače, staze i stepenice tvore vrijedne arhitektonske sadržaje i posebnost parka kao jedinstvene forme parkovne arhitekture na Mediteranu. U ljetnim mjesecima najljepša je lokacija za mnoga kulturna događanja koncerte, predstave, predavanja. Park se formira na kraju 19. st. kada su završena skladišta duhana i zgrada za činovnike i otkup duhana. Oformljen je zahvaljujući razvoju Duhanske industrije i stanici duhanske trgovine za vrijeme Austro-ugarske koja je centar ove trgovine imala upravo u Vrgorcu.

shema "Kolajne" - položaj

Koncept uređenja gradskog parka

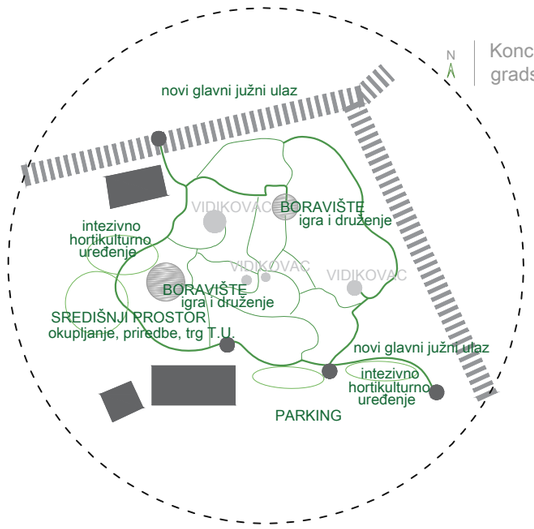

A. crkva sv. Ante Opata
B. stanovi za upravljanje
C. smještaj za vojsku
D. skladište za municiju
E. krušna peć
F. kula stražarica
G. vojarna

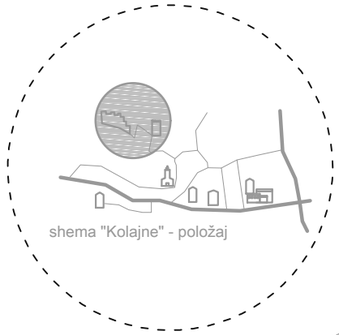

Utvrda Gradina, shema tlocrta prema nacrtu G. Justera, 1708. - Austrijski državni arhiv

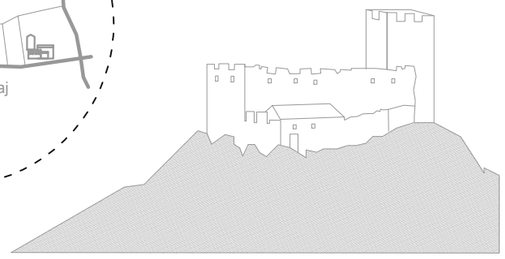

Shema južnog pročelja prema nacrtu G. Justera, 1708. - Austrijski državni arhiv

Tvrđava Gradina

Gradina je smještena je strateškom gorskom položaju, u podnožju brda Matokit, raskrižju putova od primorja prema kontinentu. Srednjovjekovnu tvrđavu su u 15. st sagradila vlastelinsko plemićka obitelj Pavla Jurjevića kako bi nadzirali posjede Gorske ili Rastočke župe kojom su gospodarili. Gorska župa prostirala se na području većem nego što je danas područje grada Vrgorca. Grad i sama utvrda padaju pod vlast Turaka 1493. godine koji su je kroz dva stoljeća svoje vlasti nadograđivali i ojačavali, oslobođena je na blagdan Svete Kate, 25.11.1690. godine kada je osvajaju Mlećani koji zagrađuju prolaz tvrđave novim zidovima a u unutrašnjosti podižu crkvicu sv. Ante Opata. Današnji izgled tvrđave su pridonjeli Turci, a sastoji se od tri dijela: predulaza sa stražarskom kućom, unutarnjih prostorija za smještaj vojske i zapovjednika s crkvicom, te velikom kulom stražarnicom na sjevernom dijelu koja je očuvana u visini ostalih zidina. Prema nacrtu iz 1708. godine kartografa Giuseppea Justera, ukazano je da je u tvrđavi bilo deset vojno-stambenih objekata različitih visina i namjena, ali nije ucrtan sarnač (bunar) koji je tada zasigurno postojao. Poslije nedavnih i nedovršenih konzervatorskih zahvata, neki objekti su zgotovljeni u cjelini (tri objekta), dok su ostali samo naznačeni podignutim temeljima na metar visine. Dovršeni objekti su: stan za zapovjednika, upraviteljev stan i vojarna na samom ulazu, a ostali nedovršeni objekti su: još jedna vojarna, stan trećeg zapovjednika, crkvica sv. Ante Pustinjaka (Opat), krušna peć i kula stražarnica.

Kula Avala

Oko sto metara sjeveroistočno od tvrđave, nalazi se visoka okrugla kula Avala s cisternom, koja brani ulaz u tvrđavu i njene istočne zidine. Kula Avala (tur. Havala - uzdignuti položaj, vidikovac) sagrađena je nakon turskog osvajanja Vrgorca na nižem brijegu istočno od tvrđave Gradina kao predstraža s namjenom promatranja terena. Okrugla kula na visokoj stjeni do koje se dolazilo drvenim ljestvama sagrađena je na dva kata. Na svakom katu se nalaze puškarnice, i to na prvom katu devet, a na drugom jedanaest. S kule se pruža pogled na grad Vrgorac, te na polja Rastok i Bunina.

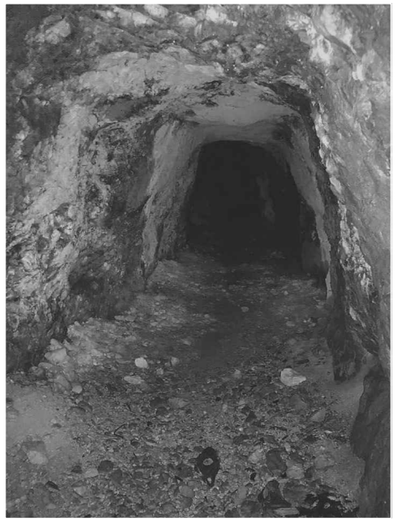

tunel rudnika Paklina

Bitumen je dio nafte koji se nalazi u polu-krutom stanju u prirodnim nalazištima. To je smeđa do crna ljepljiva i rastezljiva tvar. Istoznačnica za bitumen (lat.) je asfalt (grč.), a izraz kasnijom uporabom u Europi poprima homonimsko značenje, jer se upotrebljava za stijenu infiltriranu i/ili impregniranu prirodnim bitumenom.

Lokacija „blizu Hvara nedaleko od Neretve“

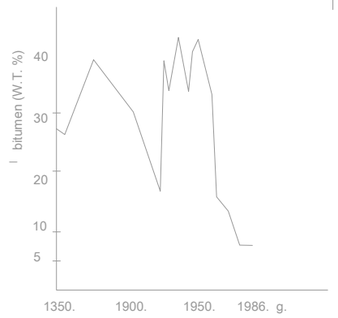

Sadržaj bitumena u prirodnom asfaltu Vrgoračke Pakline

GODINA (YEAR)	1905	1910	1913	1921 -22	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
PROIZVODNJA (PRODUCTION)	3894	2200	2880	550	97	286	85	109	0	69	233	66	109	140	(32) mj. Stein	116	(14) mj. Stein	107	147	130	(65) mj. Stein
BROJ RADNIKA (NO. OF WORKERS)	30-50				11	15	8	6		3-6	1-12	2	6	7	8-10	5		5			

GODINA (YEAR)	1898	1902-1914	1921	1922	Za razdoblje (for the period) 1924 - 1940, vidi proizvodnja u Hrvatskoj (see production in Croatia)
PROIZVODNJA (PRODUCTION)	3000	24720	230	270	
BROJ RADNIKA (NO. OF WORKERS)		30-50		30-50	

GODINA (YEAR)	1954 1957	1958 1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
PROIZVODNJA (PRODUCTION)	4000	5200	632	512	7	708	250 mj. Stein	0	0	530	240	0	280	0	240	200	185	210	281	103	0	194	160 mj. Stein
BROJ RADNIKA (NO. OF WORKERS)							15																

Proizvodnja prirodnog asfalta (u tonama) 1. Hrvatska; 2. Vrgorac

Paklina

Paklina je prema podacima iz arhiva najstariji rudnik prirodnog bitumena u Hrvatskoj, nastao u srednjem vijeku prije nego što je "mletačko oružje osvojilo ovaj kraj", kad su lokalni građani otkrili nalazište i koristili ga za potrebe trgovine, međutim prvi zapisani podatci datiraju 1753. godine, kada je rudnik opisan kao veliko eksploatacijsko nalazište, što bi značilo da već prije navedene godine rudarstvo vrgorskog kraja bilo dobro organizirano.

Bitumenom se trgovalo ponajviše kao hidroizlacijskim materijalom drvenih brodova, služio je za mostove, terase, izolirana skladišta, rezervoari i zapisno „radi njega su se mnoge pravde vodile".

Lokacija nazvana riječima „blizu Hvara nedaleko od Neretve“ upućuje na prostor udubine na koju gleda grad Vrgorac, a samo ime „paklina“ asocira na riječ pakao, zbog starog hrvatskog naziva za bitumen ili pak zbog teška rudarskog posla. Paklina ili Paklenica su u nas ponegdje geografski nazivi nalazišta prirodnog bitumena, odnosno asfalta.

Tijekom godina rudnik je mijenjao svoje vlasnike, ali zbog prekida rada, kojim su razlozi ponajviše ratovi, stari jamski radovilskopi dijelom se popune prirodnim bitumenom, pa se udjel kvalitetnije sirovine povremeno povećava. Cijeđenje bitumena iz pukotina i špiljskih prostora vidljivo je i danas na površinskom kopu, Bitumen ispunjava prsline i druge sitnije šupljine, ali i drobivu sitnež. Ima ga manje ili vise u bituminoznim vapnencima i bituminoznoj vapnenačkoj tektonskoj breči.

U Paklini se rudarilo kombinacijama okana ili/i niskopa te hodnika. Za vrijeme kad tvrtka L.Konig preuzima rudnik, vlasnik pokreće kopanje tri iskopa koje je nazvao po svojim trima kćerima: Paulina - najdublje vertikalno okno do 55 m, Aleksander zračno okno do 40 m, i Marija. Podaci o rudniku nalaze se u arhivi "Saveznog geološkog zavoda" u Beogradu, a stari rudarski nacrt M 1:1000, koji je načinjen 12.6.1945.g. u Splitu", a nalazi se u arhivi "Saveznog geološkog zavoda" u Beogradu. Rezultati istraživanja rudnika su vrlo skromni i sve dok se ne pokrenu daljna proučavanja, Paklina ostaje misterija nastala onog dana kad je rudnik zatvoren. Ono što znamo jest da kod Vrgorca je postojao pogon za preradu sirovine. Sastojao se od drobilane, mlina i postrojenja za pripravljanje mastiksa i izolacijskih ploča.

Vrgoračkim je asfaltom 1886. asfaltirano nekoliko kristalizacijskih bazena soli u Stonu, od kojih je Sv. Mundo još pedesetih godina XX. stoljeća bio gotovo neoštećen. Njime je također asfaltiran najveći dio Sarajeva.

1700.

Zabilježeni prvi podatci o kopanju bitumena na lokaciji. — 1753.

1800.

XIX. - barun Rotschild
-tvrtka L.Konig i sin iz Beča
Paulina König

Tvrtka Asphalt Gewerkschaft „Adria“ — 1906.

Ruda d.d. iz Splita — 1930.

Rudarsko poduzeće "Paklina" — `49.-`50.

Naftaplin -Zagreb — 1953.

Izolacija iz Beograda — 1961.

tvrđava Gradina

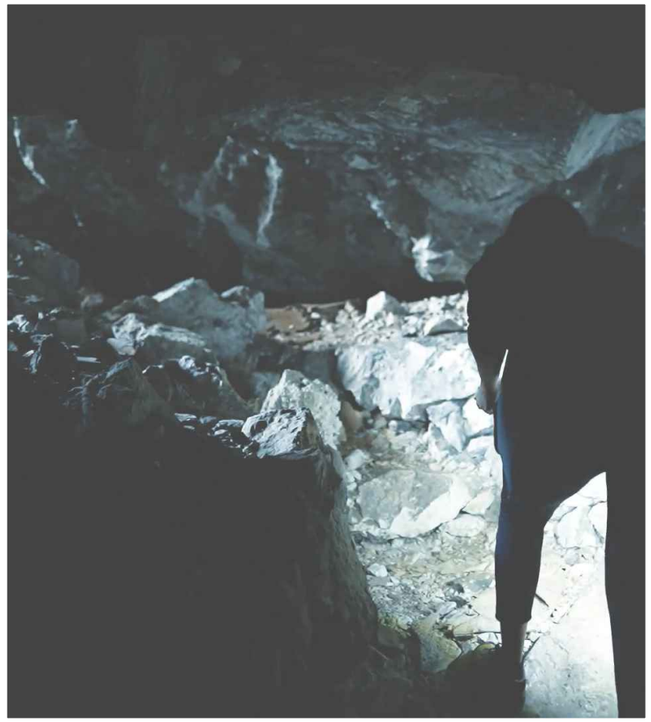

rudnik Paklina

Prema strategiji razvoja Dalmatinske zagore možemo uvidjeti da svi aspekti koji definiraju grad, trebaju biti uključeni u turističku ponudu kako bi se iskreno i autentično prezentirao identitet, uključujući prepoznatljive gastronomske delicije (Vrgoračke jagode, vino, pršut), manifestacije, te baštinu.

Kao dva najveća aduta Vrgorca u smislu baštine i nasljeđa možemo navesti zonu tvrđave Gradina i zonu rudnika Pakline. Tvrđava Gradina i kula Avala su pod zaštitom Ministarstva kulture RH kao materijalna kulturna baština, a također u samom gradu Vrgorcu su zaštićene i kula Begova Cukarinovića (Fratarska), kula Mujage Šabića (Pakerova), Dizdarevića kula (Tinova), kula Mumin Age Atlagića (Mumina), ali i ostali lokaliteti poput Gradskoga parka, starih djelova Vrgorca. Rudnik Paklina je pod zaštitom Ministarstva kulture Republike Hrvatske kao industrijska baština grada Vrgorca.

Ukoliko bi se se potencijali tih dvaju zona iskoristili, njihova raznolikost sadržaja, te sama misao da se industrijska baština vrijednuje jednako kao kulturna jer čini identitet grada, omogućio bi se raznoliki program posjetitelju da spozna prošlost samog Vrgorca kroz dvije glavne fokusne točke od kojih svaka iskazuje svoju priču s različitog stajališta, jednog obrambenog i drugog industrijskog. Zaključno, fokus ovog rada biti će usmjeren na te dvije glavne zone baštine Vrgorca, zbog njihovog opstanka i veličine, i samih strateških položaja na uzvisini (Gradina) ili udolini (Paklina), blizine gradu, a ujedno i odvojenosti i samostalnosti, a njihovo adekvatno riješenje kao polazne i završne točke omogućuje i pravilno povezivanje ostalih sadržaja "kolajne".

Knjige

Dragutin Alfier: Zaštita prirode u razvijanju turizma, poglavlje: Nekoliko pogleda na mogućnosti i potrebe razvijanja turizma na unutrašnjem dijelu krša Hrvatske, Zagreb, 2010.

Marija Brajčić: Arheološki parkovi u Hrvatskoj - Stanje i perspektive, poglavlje Industrijska arheologija, Split, 2014.

Marijana Marinović: Industrijska baština u nastavi povijesti, (Agencija za odgoj i obrazovanje), Rijeka, 2010.

Filip Bubalo, Siniša Bodrožić: Gradimo u kamenu - Priručnik o suhozidnoj baštini i vještini gradnje, Split, 2013.

John Butt, Ian Donnachie: Industrial Archaeology in the British Isles, London, 1979.

William Crandall: New Frontiers in Management Research, poglavlje: The Case of Industrial Archeology, The Coastal Business Journal, 2003.

Doktorski, magistarski i diplomski radovi

Vojnović Nikola: Utjecaj turistifikacije na fizionomska obilježja krajobraza unutrašnje Istre, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2016

Filip Košutić: Suvremeni gospodarski razvoj Dalmatinske zagore, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb, 2017.

Berislav Šebečić: Povijest istraživanja i eksploatacije bituminoznih i kerogenih nalazišta Hrvatske (Minisay of Science and Technology of the Republic of Croatia), Rudarsko-geološko-naftni zbornik, Zagreb, 1995.

Branimir Vukosav: Prostorna diferencijacija Vrgoračkog područja na temelju krških prirodno-geografskih i društveno-geografskih obilježja, Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru, 2016.

dr.sc. Renata Tomljenović, dr. sc. Damir Krešić, dr. sc. Snježana Boranić Živoder, dr. sc. Ivo Kunst, dr. sc. Sanda Čorak: Glavni plan razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije (2017.-2027.) sa strateškim i operativnim planom marketinga, Zagreb, 2018.

Horwath i Horwath Consulting Zagreb u suradnji s Kohl&Partner Tourism Consultancy International: Glavni plan razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije, Zagreb, 2005.

Horwath i Horwath Consulting Zagreb,: dr.sc. Miroslav Dragičević, dr.sc. Sanja Čižmar, dipl.ing. Rubinka Vlahov–Petrović, dipl.oec. Ružica Herceg: Strategija razvoja ruralnog turizma Splitsko-dalmatinske Županije, Zagreb, 2009.

Službeni dokument Vlade Republike Hrvatske: Strategija razvoja turizma RH do 2020., Zagreb, 2013.

Novinski prilozi

Dino Milinović: Kulturna baština: između civilizacije, identiteta i turizma, Vijenac 647 - 648, 2018.

Vuković, Marinko: Pogled na međuodnos baštine, kulture i identiteta. Arh. vjesnik 54, str. 97-113, 2011.

Annie Clarke, Chris Johnston: Time, Place and Land; social meaning and heritage conservation in Australia

Web-stranice i drugi sadržaji s interneta

Portal hrvatske historiografije, ISBN 1848-1728: www.historiografija.hr, 19. rujna 2018. Izložba fotografija Nade Maleš o tvornici Dalmatinka

Pogledaj.to, Lavoslav Horvat – svjetioničar industrijske, (predavanje Zrinke Paladino) www.pogledaj.to/arhitektura

Turistička zajednica grada Vrgorca: www.tzvrgorac.hr

Stipe Božić: Krš i more: žeđ i poplave, dokumentarna serija 2/4, Vrgorac, 2001.

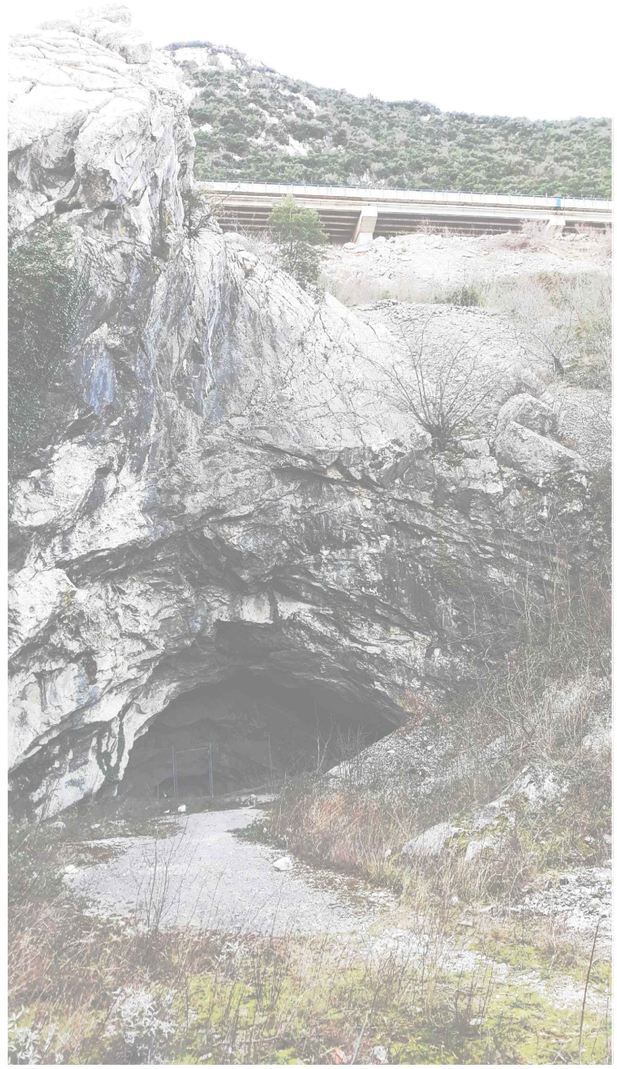

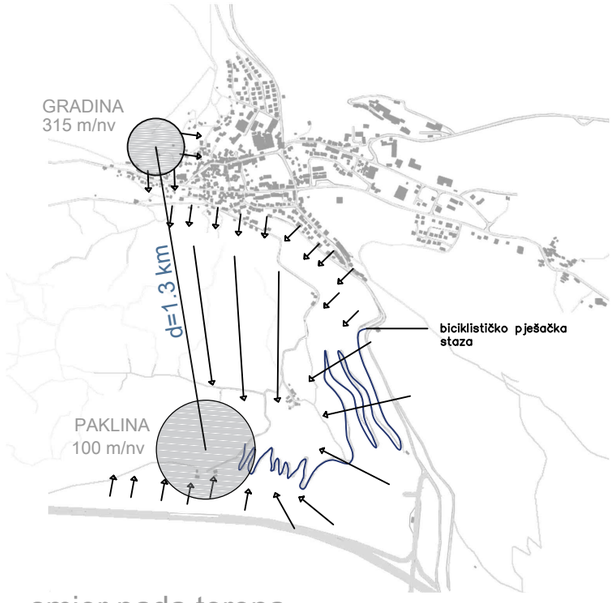

_smjer pada terena
_visine (m/nv)

_prometnice
_javni objekti

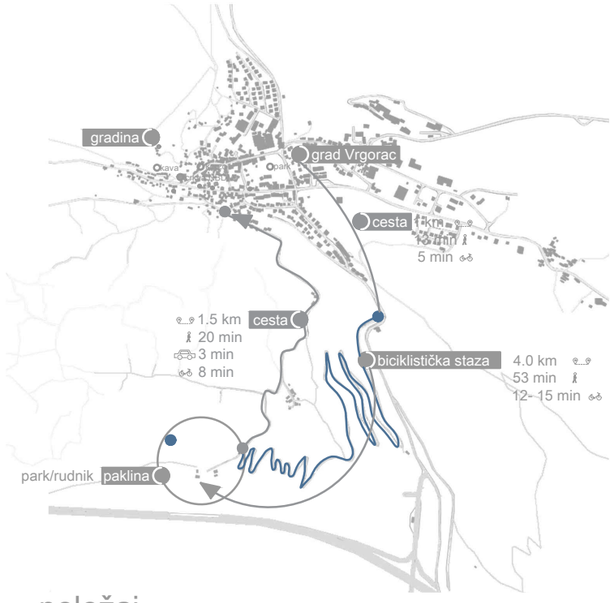

_ položaj
_udaljenost

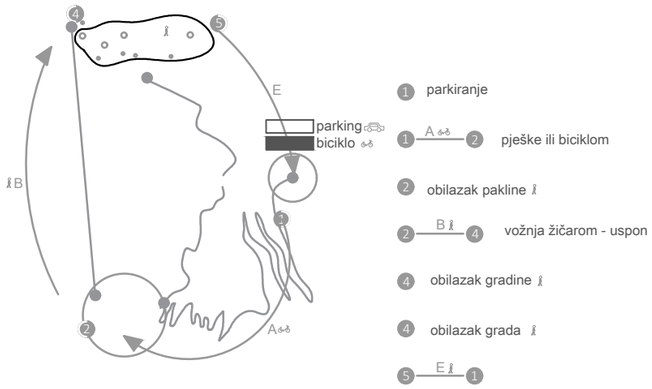

1 parkiranje
1 A 2 pješke ili biciklom
2 obilazak pakline
2 B 4 vožnja žičarom - uspon
4 obilazak gradine
4 obilazak grada
5 E 1

SHEMA 1 (polazna točka 1)
uključivanje svih sadržaja, kulturna baština + sport + industrijsko nasljeđe

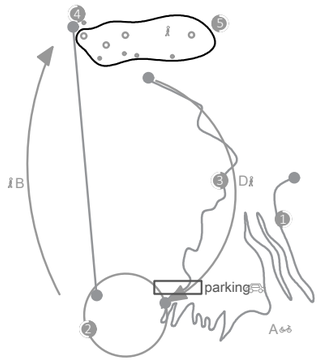

2 parkiranje, obilazak pakline
2 B 4 vožnja žičarom - uspon
4 obilazak gradine
4 5
5 obilazak grada
5 D 2 povratak autom

SHEMA 2 (polazna točka 2)
bez sportskog sadržaja

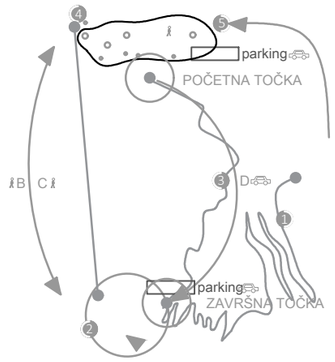

5 parkiranje, obilazak grada
5 D 2 vožnja autom, parkiranje
2 obilazak pakline
2 B 4 vožnja žičarom - uspon
4 obilazak gradine
4 B 2 povratak žičarom - odlazak

SHEMA 3 (polazna točka 5)

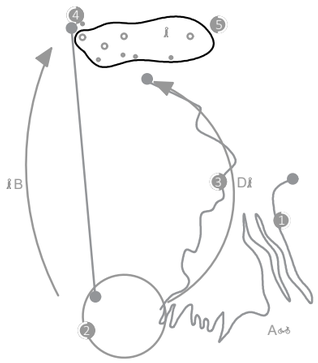

4 obilazak gradine
4 B 2 vožnja žičarom
2 obilazak pakline
2 3 2 1

SHEMA 4 (polazna točka 4)
obilazak samo dvije glavne zone Paklina - Gradina

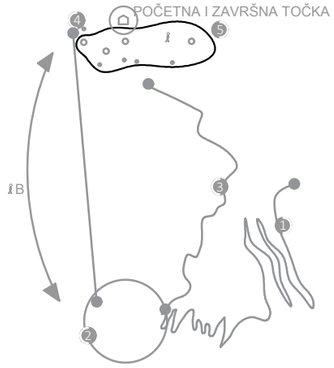

5 obilazak grada
5 D 4 Uspon do gradine
4 obilazak gradine
4 B 2 vožnja žičarom
4 obilazak pakline
3 ili 4 C 2 povratak žičarom - odlazak

SHEMA 5 (polazna točka 5)
Izlet djece iz škole

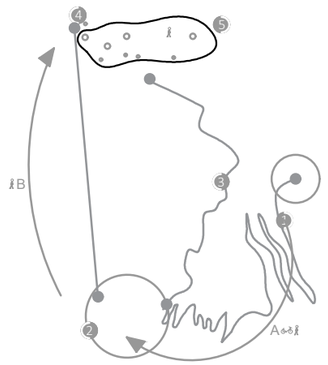

1 polazak
1 A 2 pješke ili biciklom
2 obilazak pakline
2 B 4 vožnja žičarom - uspon
4 obilazak gradine
5 kraj

SHEMA 6 (polazna točka 1)
za mještane, uključivanje rekreacije

Primjer izleta koji bi omogućio obilazak svih lokacija bez automobila.

		4	4 — 5	5 — 1	1 — 2	2	2 — 4	
SHEMA 1 RUTA	dolazak, parkiranje	GRADINA	obilazak GRADA F	E	biciklistička staza A	PAKLINA o	žičara B	gornja stanica (Gradina) - odlazak
PREVOZ								
VRIJEME		1h	1-2h	13 min 5 min	12-15 min 53 min	2-3h	5-10 min	

ukupno vrijeme: 4h 38 min - 6 h 55 min

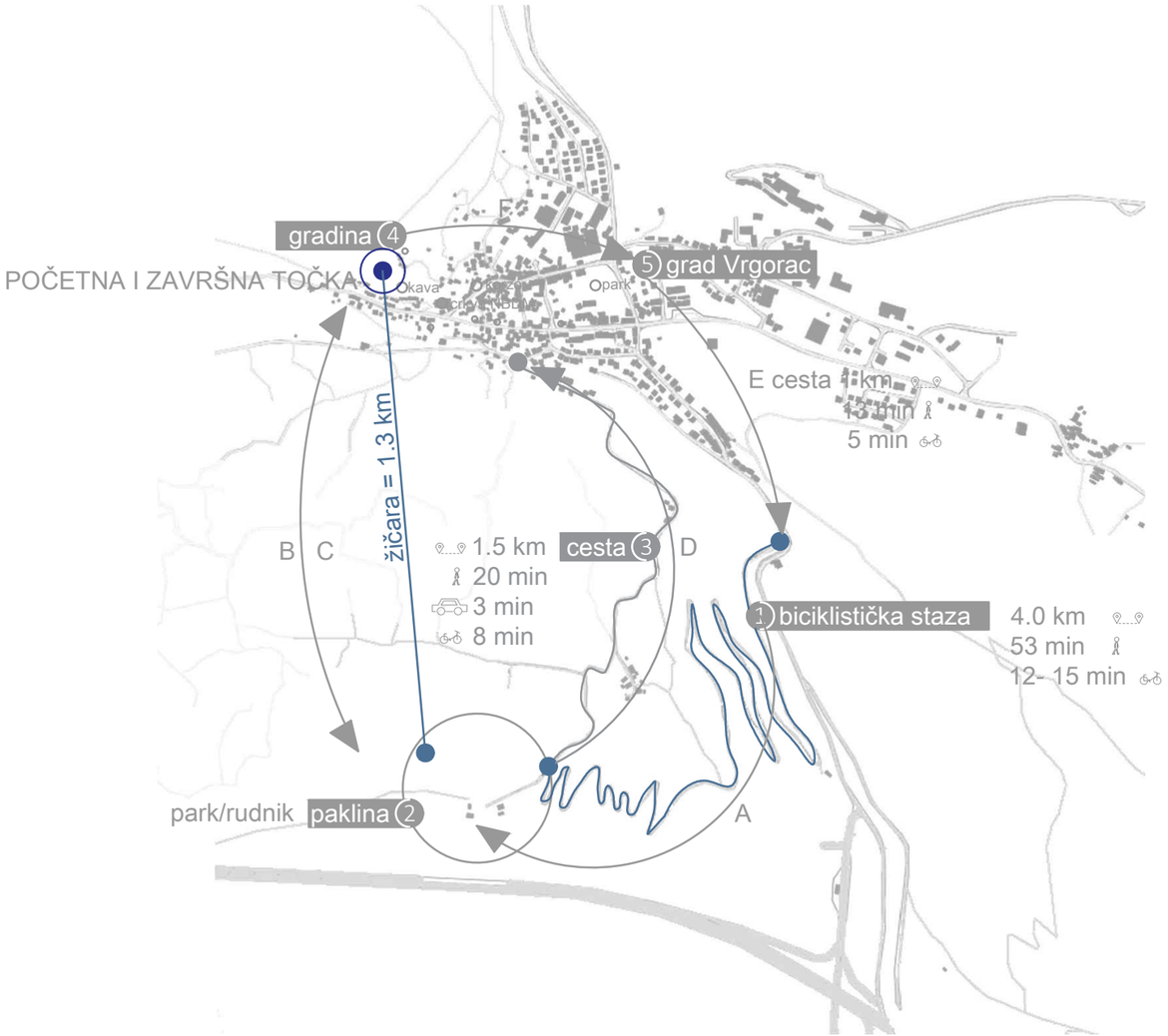

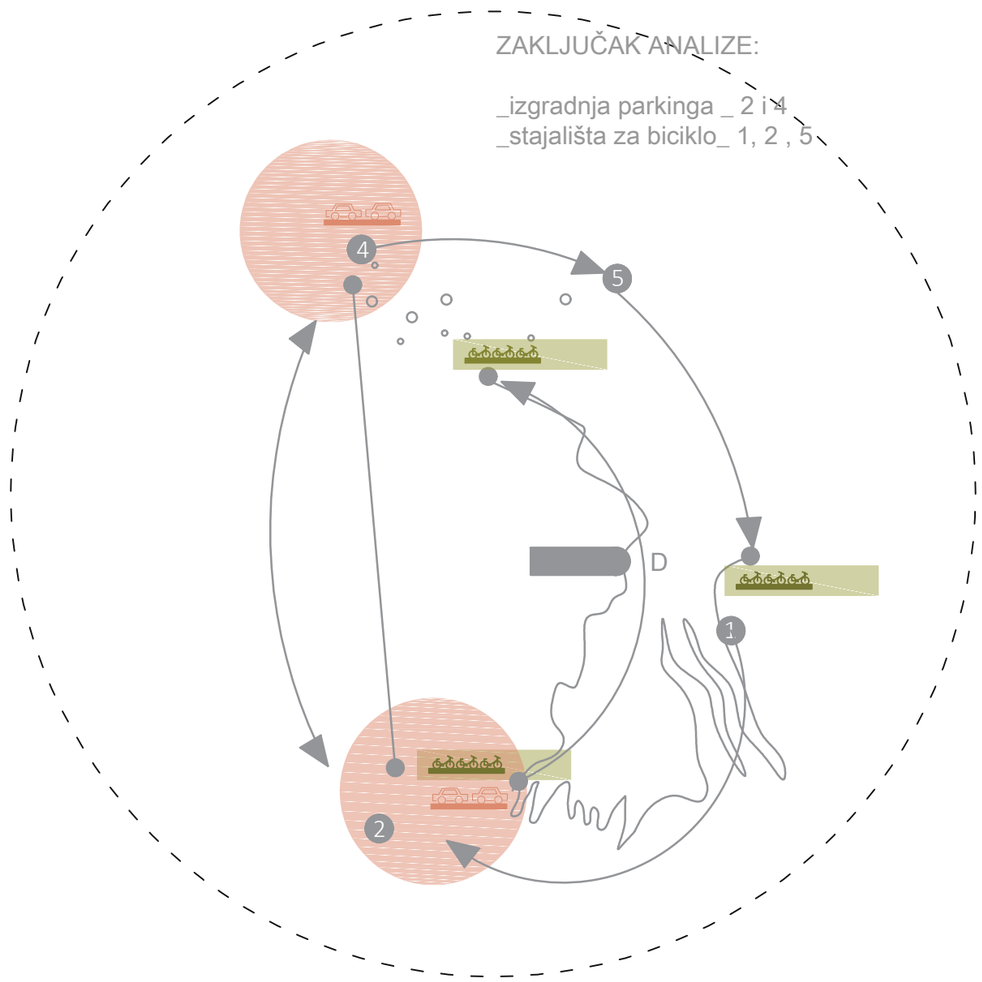

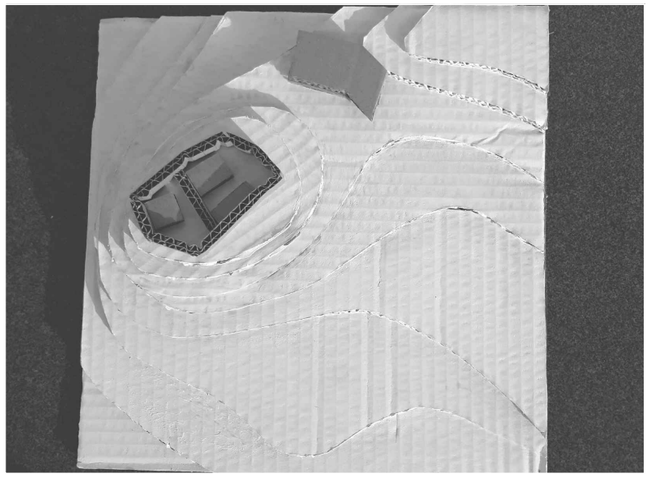

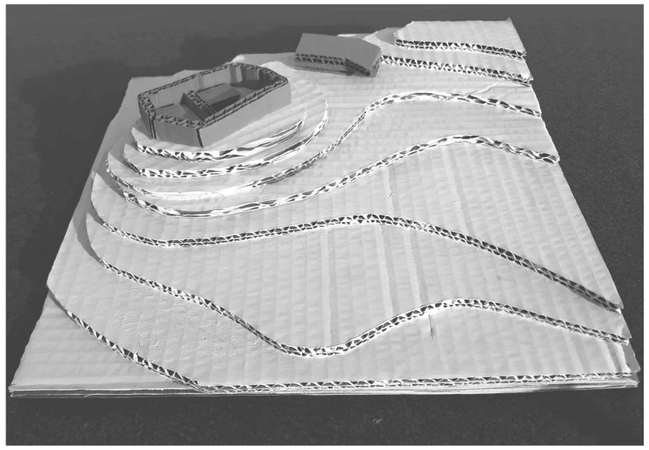

fotografije modela zone Gradina, razvoj ideje

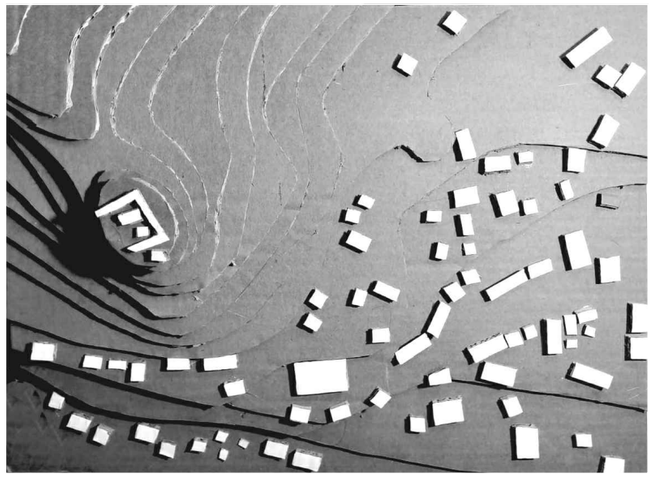

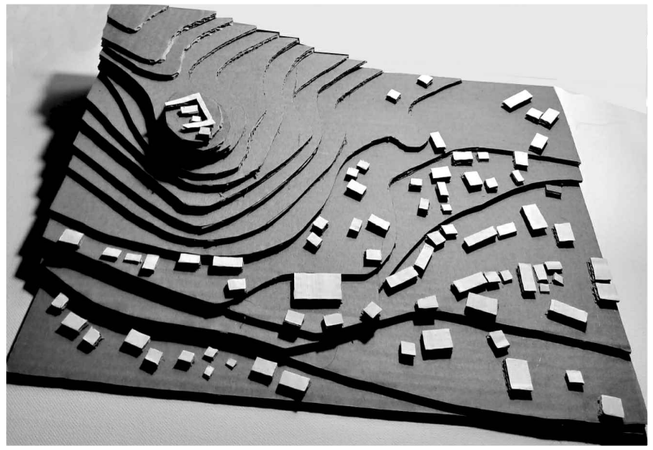

fotografije urbanističkog modela zone Gradina

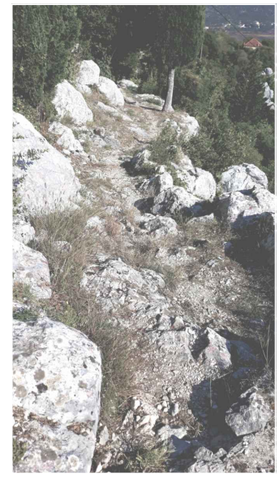

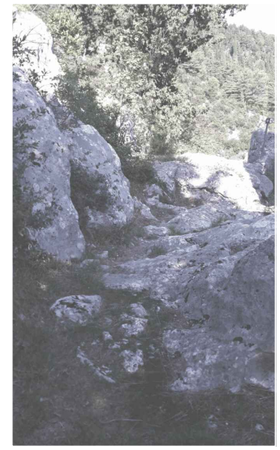

fotografije pristupnih puteva prema Gradini

postojeći zaštićeni objekti unutar sklopa
industrijskog kulturnog dobra "Rudnik Paklina"

bršljen

kamene kuće

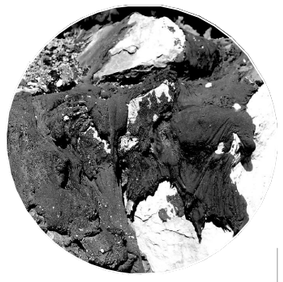

bitumen po stjenama

krške stijene

divlje nisko raslinje

crnogorično raslinje

PREVLADAVAJUĆE BOJE

ANALIZE VII.

PAKLINA - VALORIZACIJA

VALORIZACIJA:

_rušenje objekata
8 objekt C - spremište (ab konstrukcija, ruševno stanje, narušavanje vizura)
12 - boćalište (zbog potreba projekta)

_ očuvanje i obnova
6 objekt A - kamena kuća uklanja se AB ploča koja je prouzročila statičko/konstruktivne probleme na objektu
7 objekt B - kamena kuća
9 objekt D - kamena kuća

Kod objekta pročelja/zabati kuća sagrađeni od kamena se zadržavaju ali se uklanjaju svi nanovo sagrađeni AB dijelovi, također se uklanja bršljan sa pročelja kako ne bi ugrozio kamenu građu.

PRIJEDLOG PROJEKTNOG ZADATAKA:

Uređenje zone Paklina, koja obuhvaća područje starog rudnika bitumena koji je bio u funkciji do 70ih godina prošlog stoljeća (C). Zadatak zahtjeva i uređenje parka koji se nalazi neposredno uz rudnik (B), riješenje prilaznih cesta (cesta prema Paklini i biciklističko-rekreativna staza), te riješenje parkinga.
Cilj zadatka je također osmisliti idejno riješenje objekta lociranog na (A) dijelu koji bi prezentirao sadržaj rudnika, povjesne analize i način života u vrijeme kad je rudnik bio u funkciji, te omogućio prodaju ulaznica i opreme. Objekte koje se nalaze na parceli treba uklopiti u projekt.

Park u zoni funkcijom treba odgovarati potrebama kulturnih manifestacija ukoliko bi se održavale u njemu:
-Gastronomski: Dani Vrgoračkih jagoda i Dani Dalmatinskog pršuta i vina
-Kulturni: S tinom u Vrgorcu i Biklijada
-Zabavni: Motorijada, Zagora gori...
Park ujedno treba biti aktivan izvan tih manifestacija is svakodnevno otvoren za posjetitelje, kao odmaralište i rekreativno-sportska zona. Potrebno je riješiti adekvantan parking u blizini i prostore koje bi servirale park. Prostorije mogu biti u sklopu objekta zone A ili unutar parka.
Zona C zbog nedostatka podataka (rudarskih nacrta i istraživanja na tom području, i zabrane pristupa) je ovom dijelu rada zanemariva, ali je potrebno osmisliti primjerene ulaze.

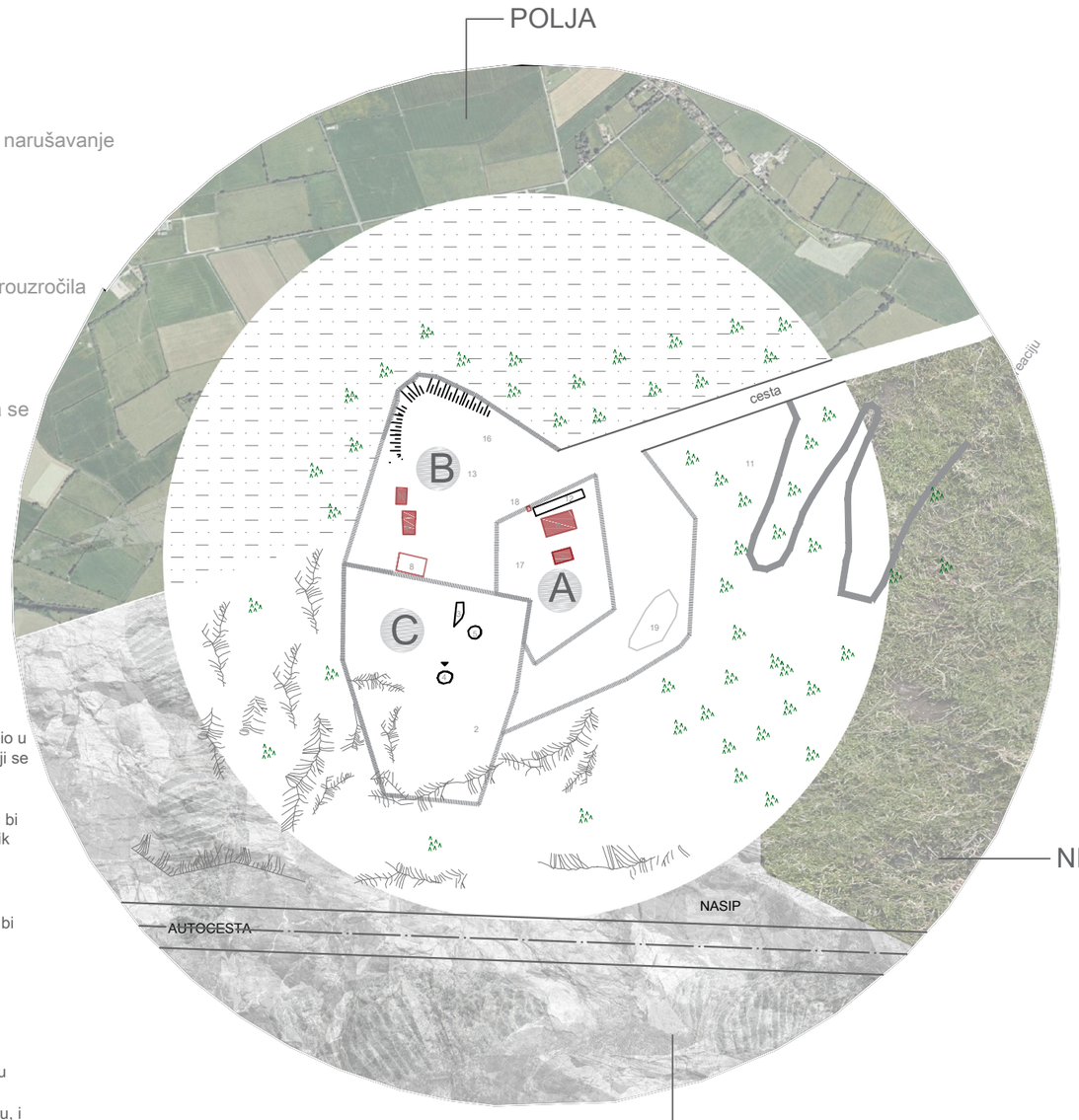

SHEMATSKI PRIKAZ ZONE PAKLINA

1 pašnjak - kamenjar
2 pašnjak - kamenjar
3 bunar / iskop
4 jama / iskop
5 bunar / iskop
6 objekt A - kamena kuća
7 objekt B - kamena kuća
8 objekt C - spremište
9 objekt D - kamena kuća
10 objekt E - bunar
11 obraslo raslinje
12 boćalište
13 park (poljana vrgorskih branitelja)
14 biciklističko-rekreativna staza
15 pristupna cesta
16 polja u kršu
17 trg vrgorskih branitelja
18 kapela
19 jama

OBILJEŽJA PRIRODNE SREDINE
nisko raslinje/šikara
krš
polja

ISKAZ POVRŠINA POSTOJEĆEG STANJA

ZONA A: 3653.64 m²
objekti na prceli:
- objekt A 159 m²
- objekt B 56.70 m²

ZONA B: 5835 m²
objekti na parceli
-objekt C 129.35 m²
-objekt D 45.50 m²
objekt E 20.90 m²

ZONA C 8888.50 m²

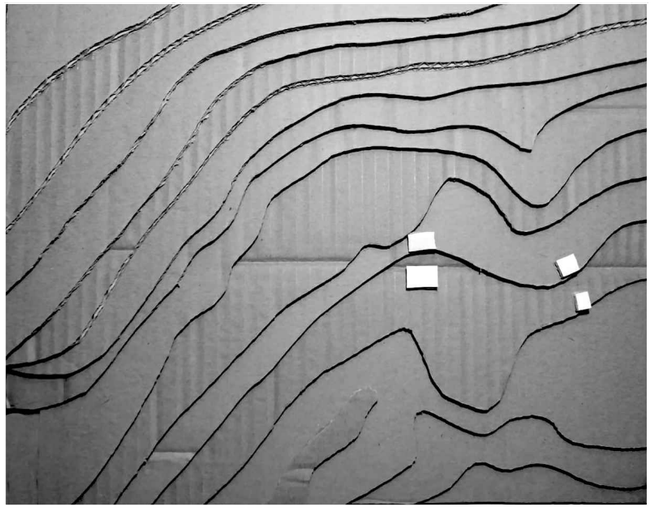

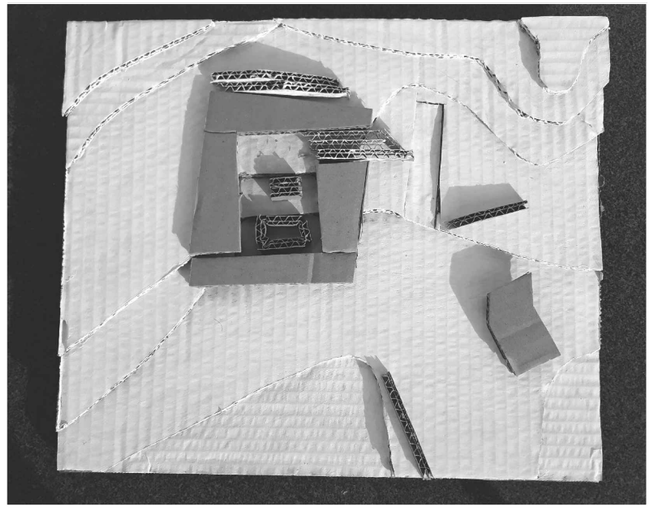

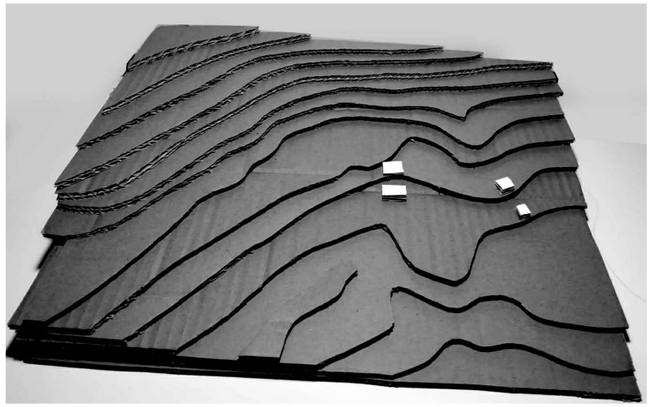

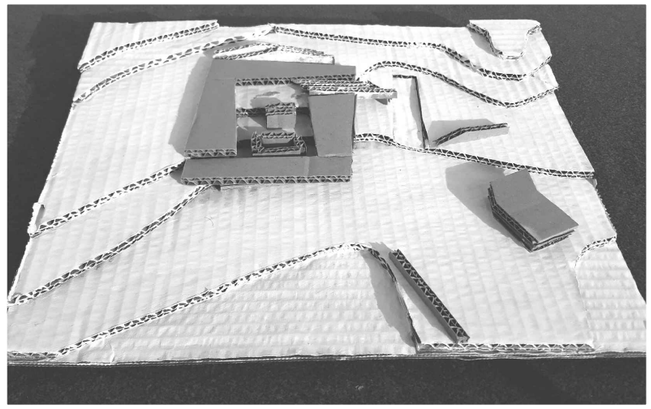

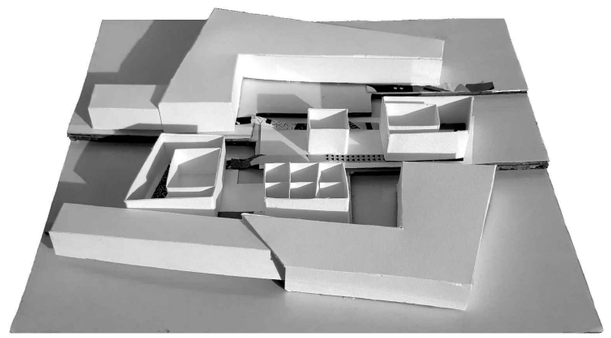

fotografije urbanističkog modela zone Paklina

fotografije modela zone Paklina, geneza ideje

PRISTUP 1 (AUTOBUS)

_prometno riješenje za pristup autobusa
prema području gradine (okretanje)

_pristup izvan grada

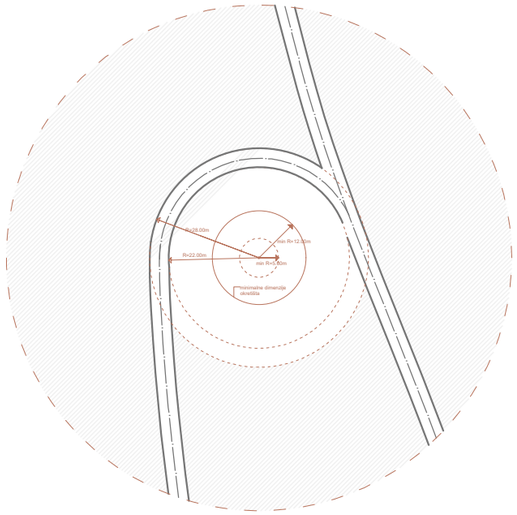

PRISTUP 2

_lokalni pristup za automobile preko naselja Pčelinjak

PRISTUP 3

_mogućnost dolaska preko rute 3
_mogućnost parkiranja oko crkve

S 0 100 200m

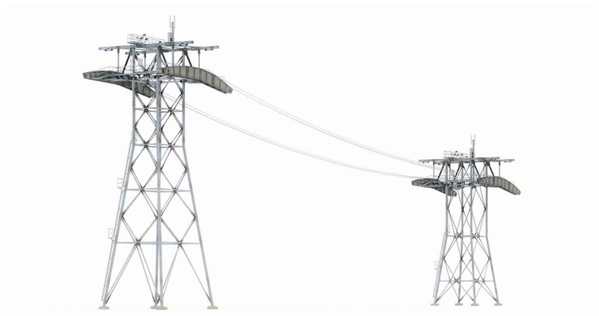

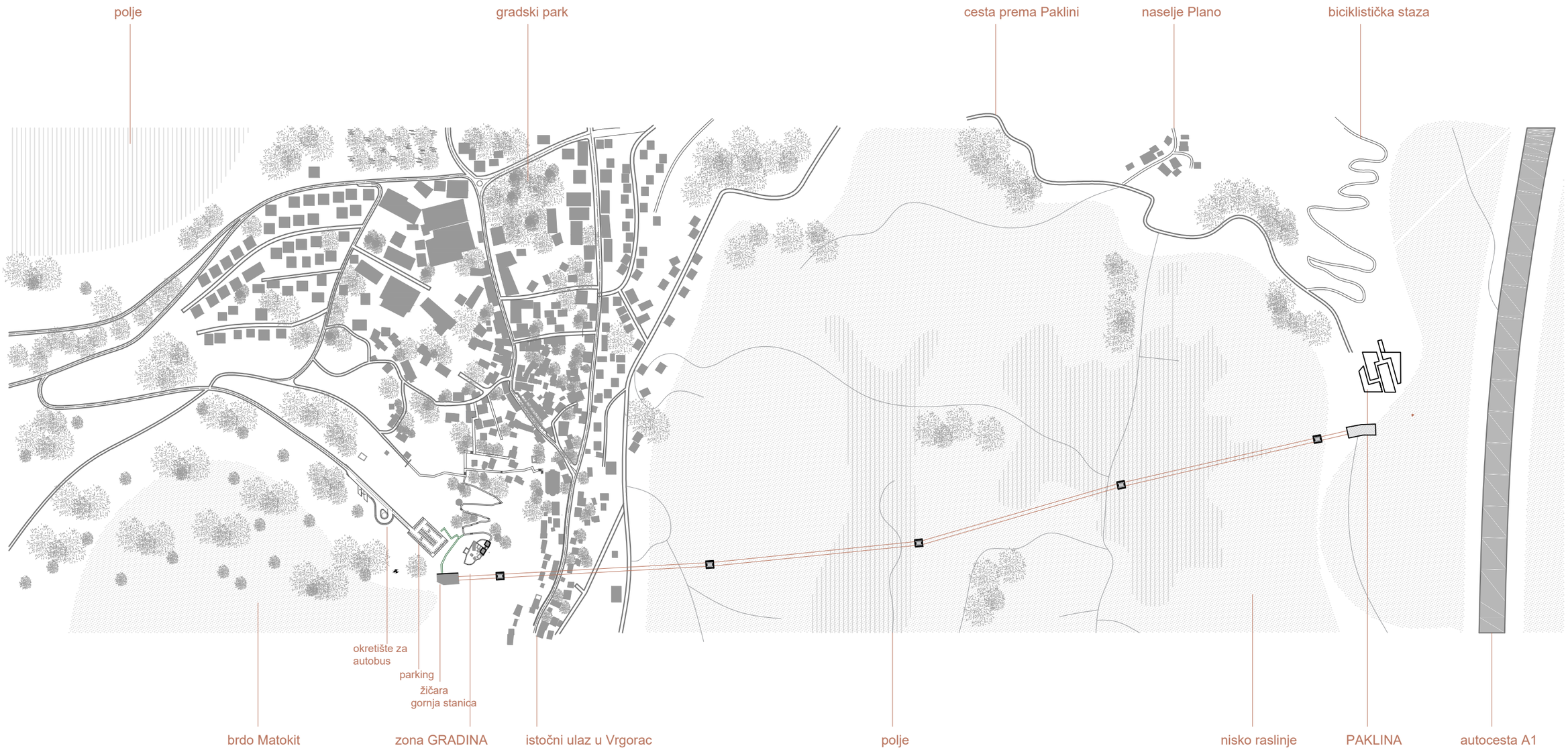

s ◁ | 0 | 100 | 200m

šira slika Gradina/Paklina

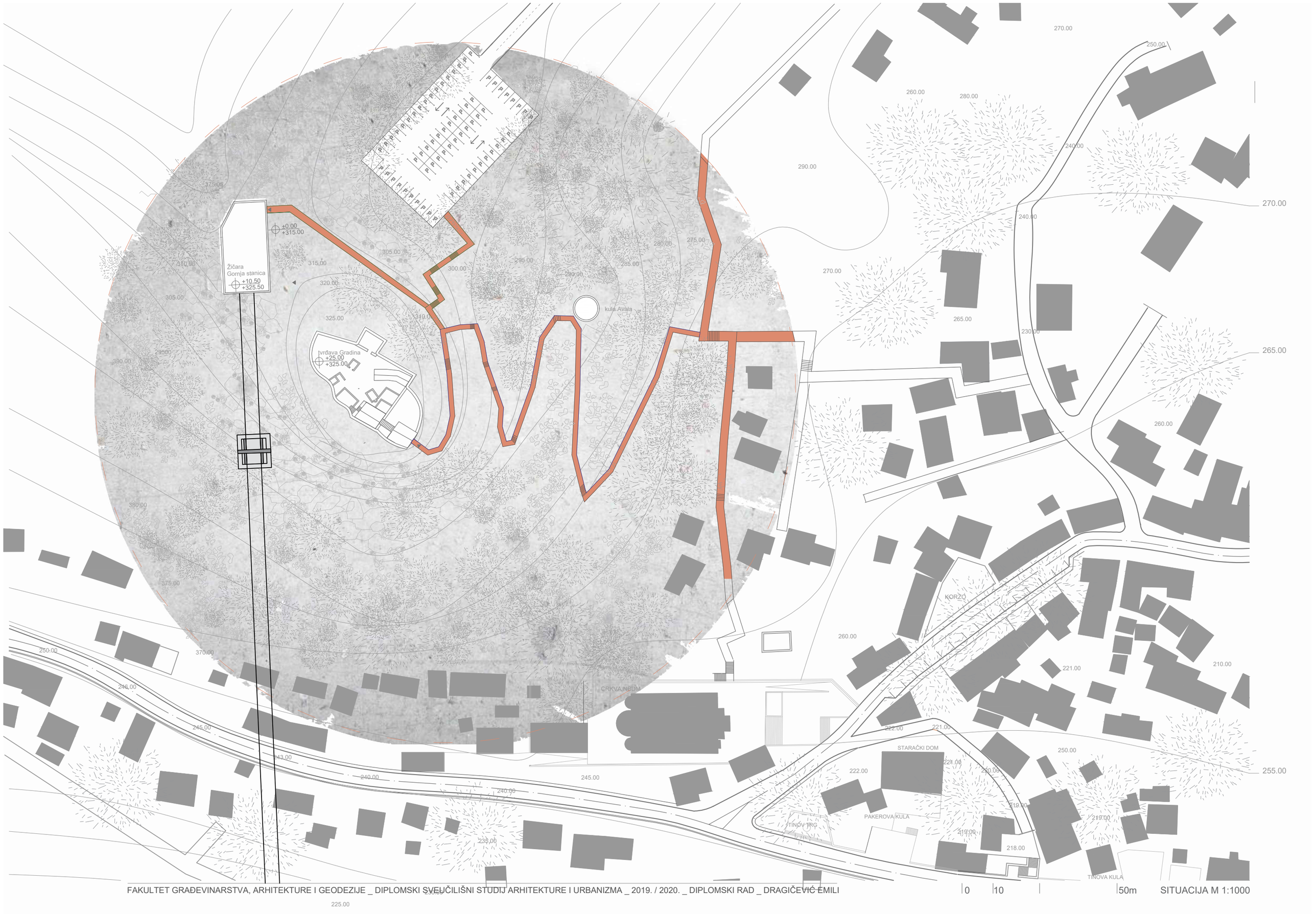

FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, ARHITEKTURE I GEODEZIJE _ DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ ARHITEKTURE I URBANIZMA _ 2019. / 2020. _ DIPLOMSKI RAD _ DRAGIČEVIĆ EMILI

0 10 50m SITUACIJA M 1:1000

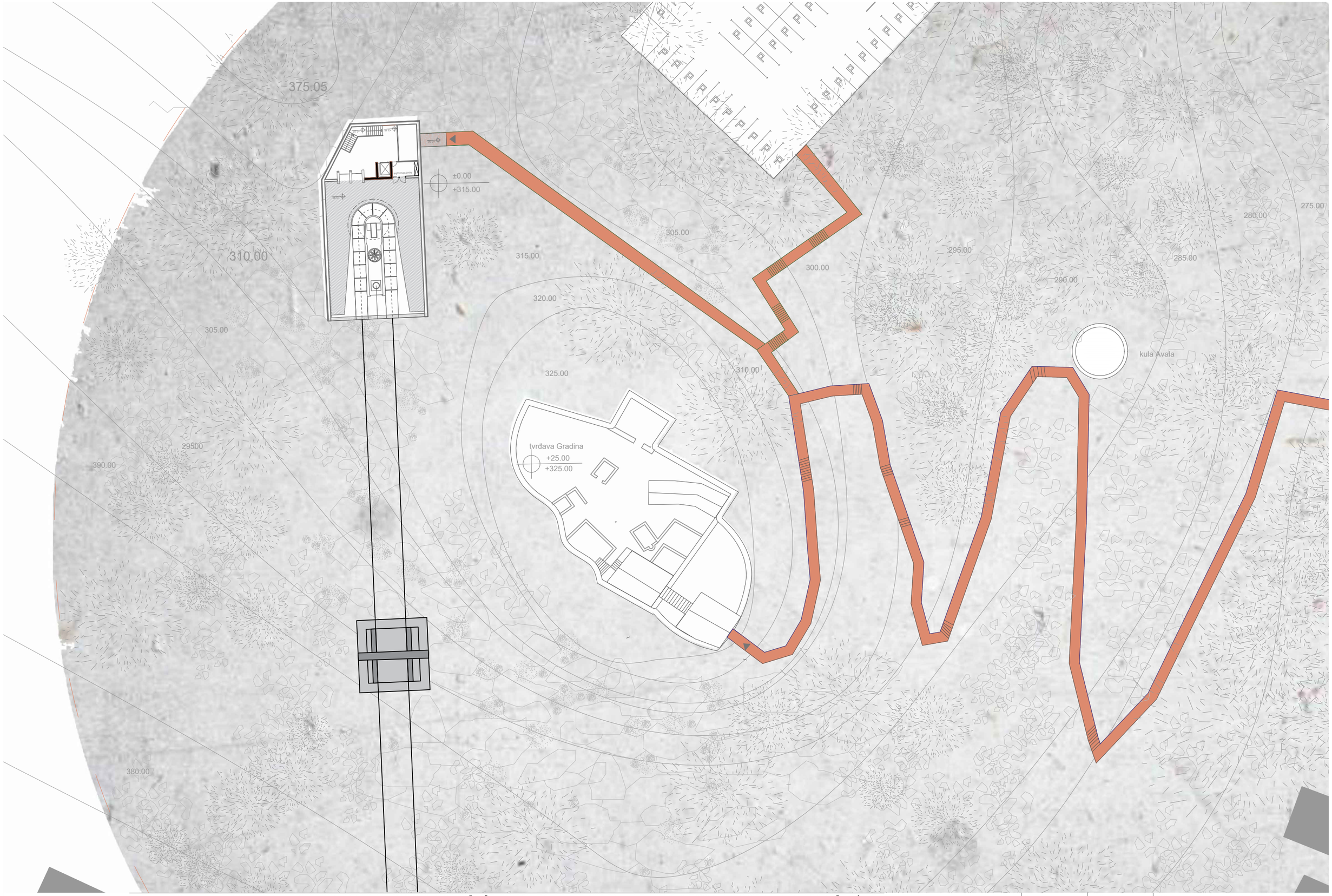

FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, ARHITEKTURE I GEODEZIJE _ DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ ARHITEKTURE I URBANIZMA _ 2019. / 2020. _ DIPLOMSKI RAD _ DRAGIČEVIĆ EMILI

0 | 10 | 20m

SITUACIJA M 1:500

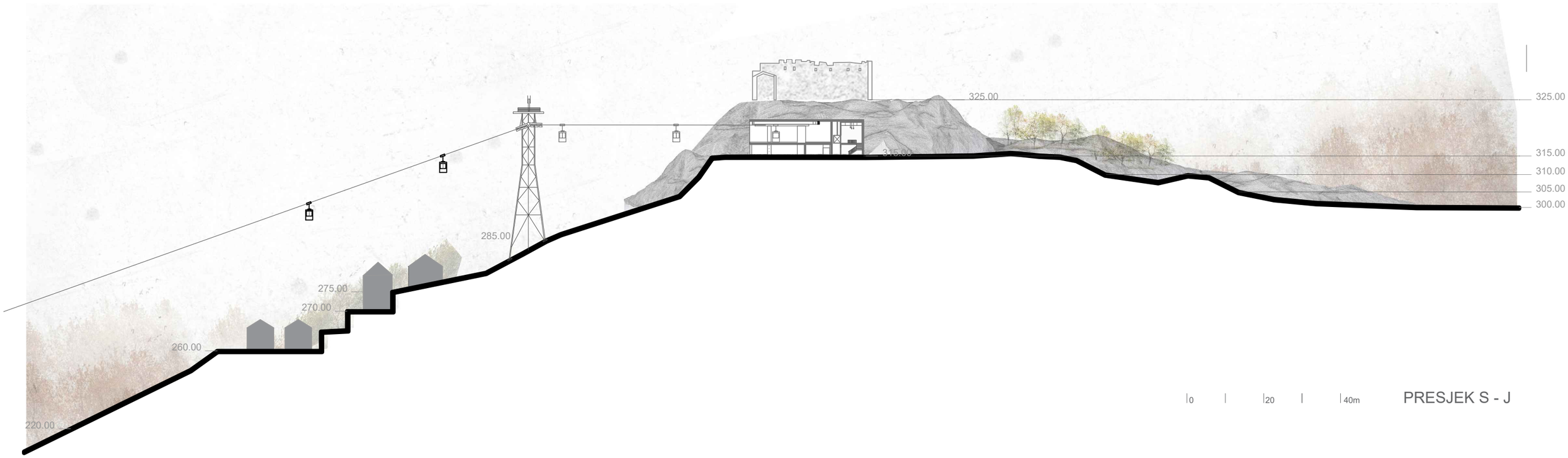

PRESJEK S - J

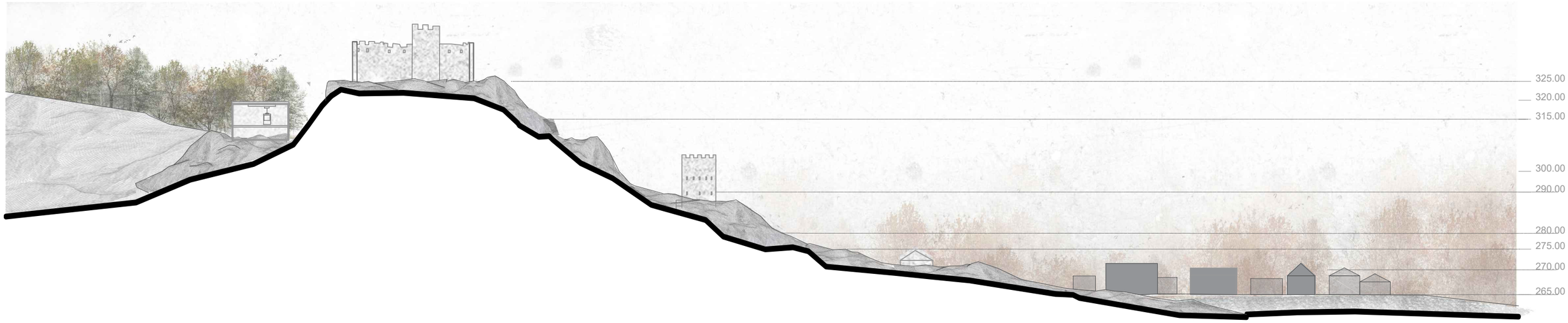

PRESJEK I - Z

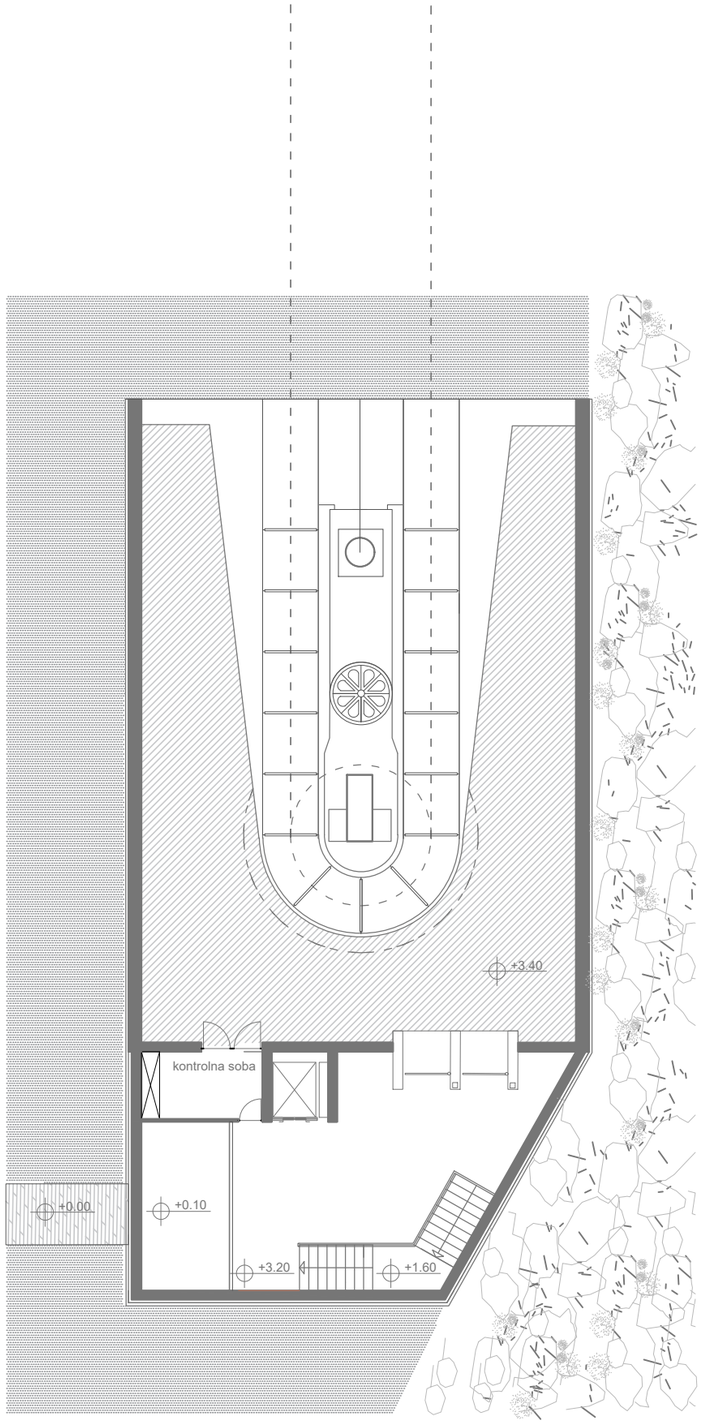

TLOCRT PRVI KAT

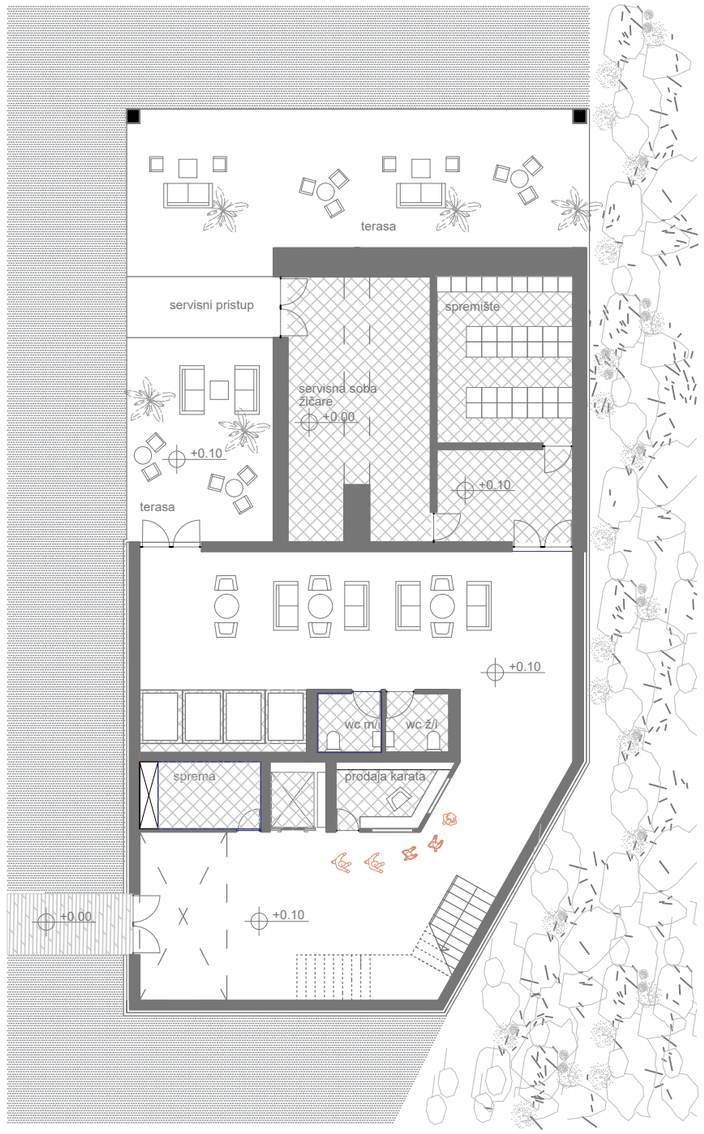

TLOCRT PRIZEMLJE

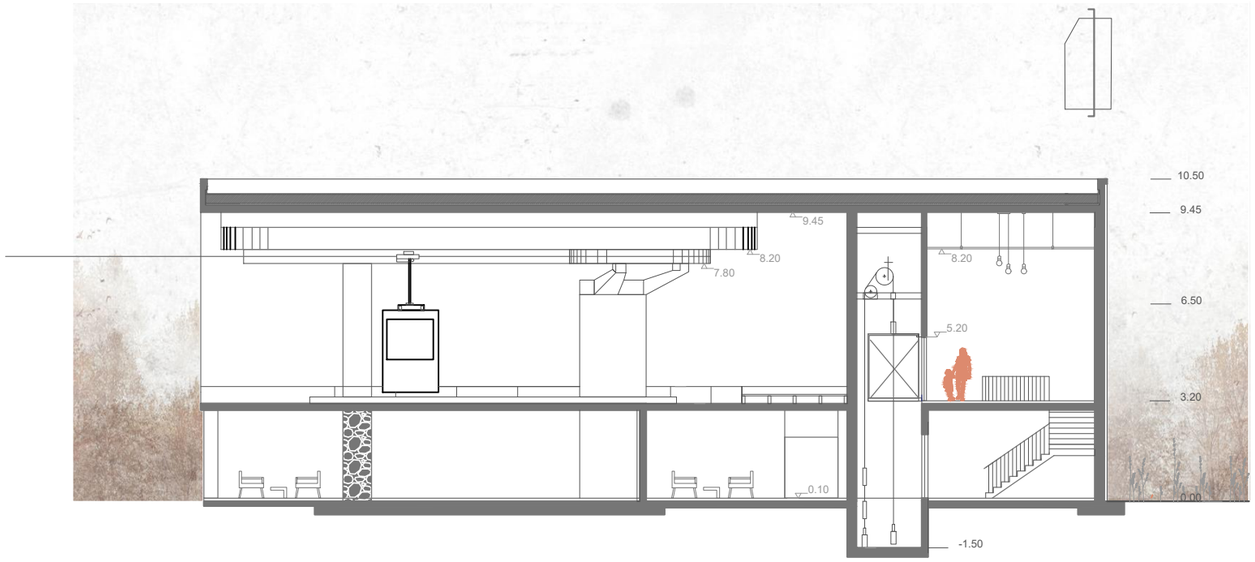

0 2 6 8m PRESJEK B

0 2 6 8m PRESJEK A

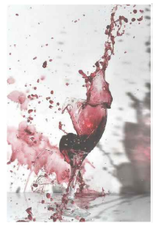

GASTRONOMIJA

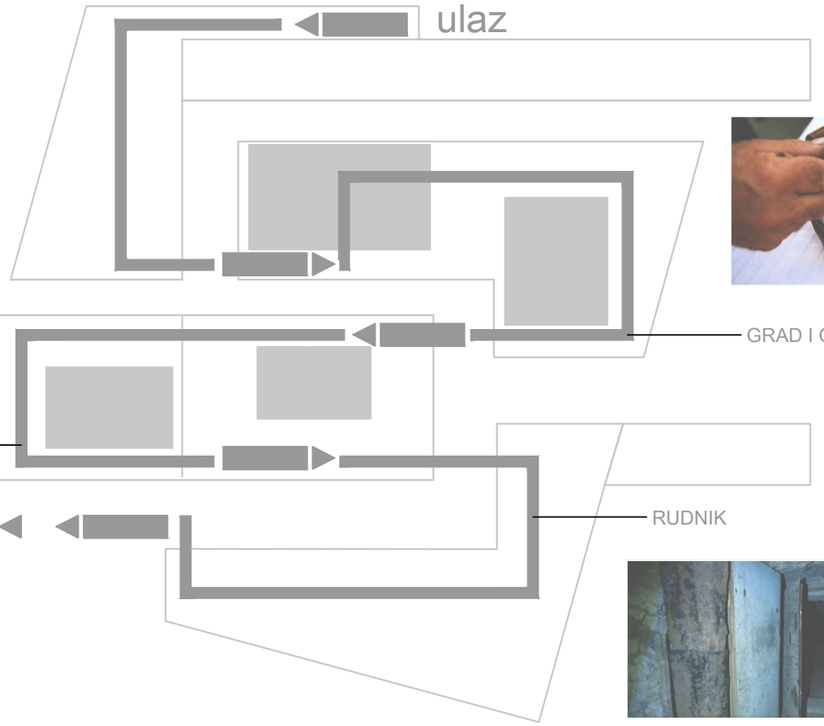

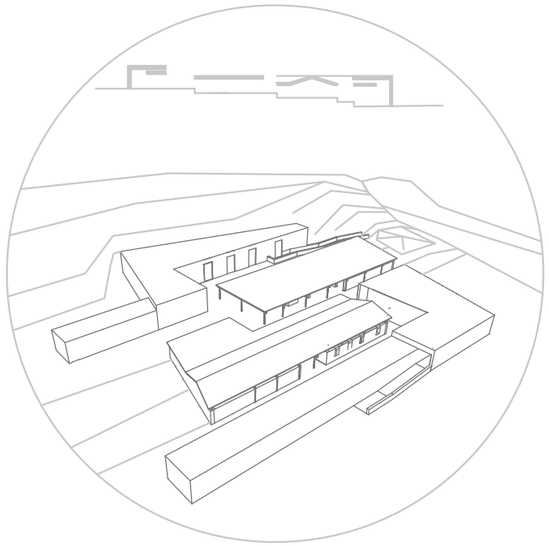

_volumeni uvjetovani terenom
_raznolikost izložbenih prostorija: toplo-hladno
_projekt kao uvod u ulazak u rudni - priprema na psihički doživljaj

_upotreba različitih materijala iz zone
bitumen,
beton
gabioni
čelični nosči
transparentni paneli

_propuštanje svjetlosti u projekt
_ očuvanje ugođaja mjesta
_ poštivanje postojećih objekata, odmak

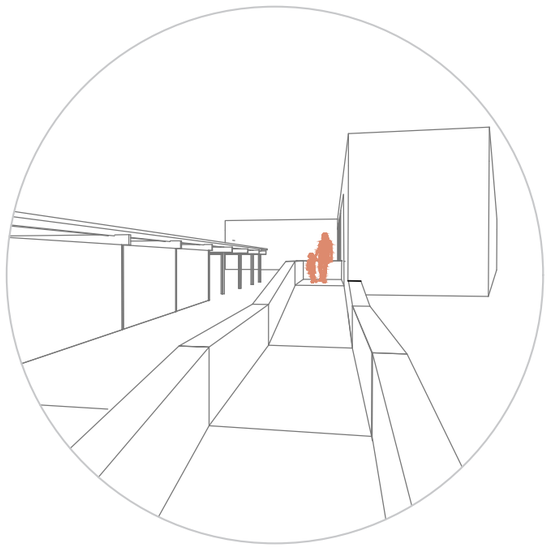

_kretanje rampama obućava neometano promatranje izložbe i projekta
_pristup osobama s invaliditetom
_usmjeravanje posjetitelja kroz projekt

I.

adaptacija na glavne smjerove kretanja

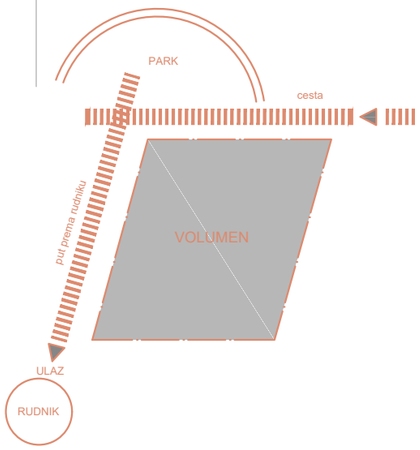

II.

adaptacija na postojeće građevine

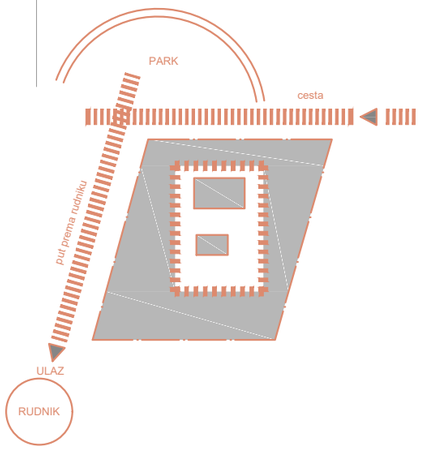

III.

prilagodba na teren i topografiju

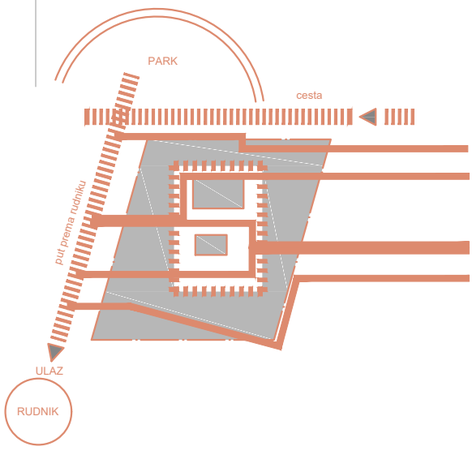

IV.

razdvajanje volumena

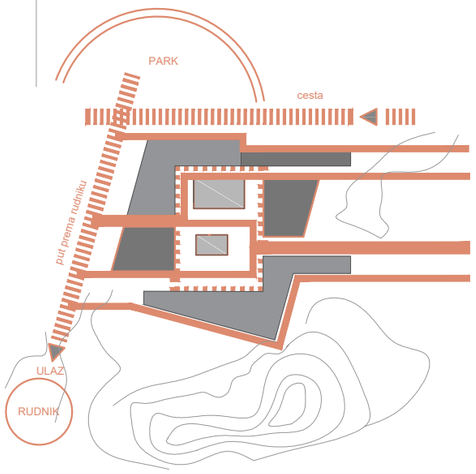

V.

grupiranje TOPLO - HLADNO

zatvoreni prostor | otvoreni negrijani prostori

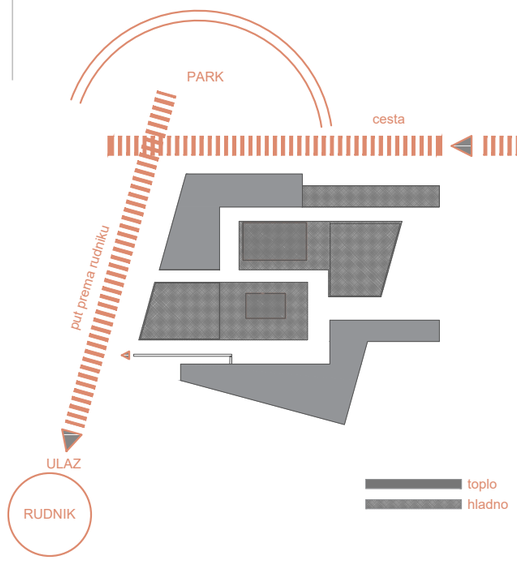

VI.

kretanje
teme i sadržaj

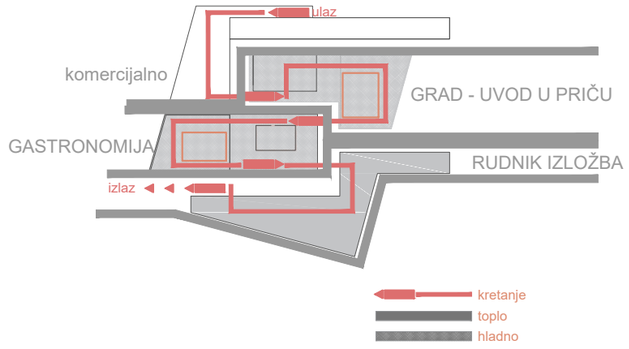

VII.

funkcionalna podjela

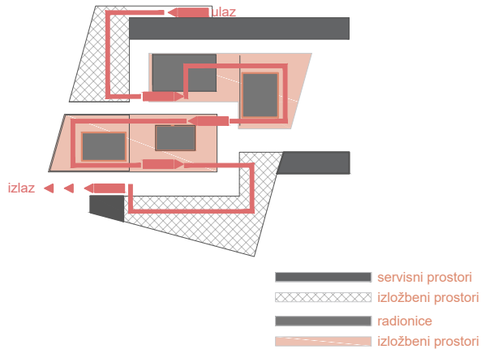

ULAZ ŽICARA

ULAZ MUZEJ

ULAZ PARKIRNA

KAZALO:

- STAZA ZA REKREACIJU
- OBJEKTI
- TOPOGRAFIJA TERENA
- NISKO RASLINJE
- POLJE
- POPLOČANJE
- PARK

S 0 10 20 50m SITUACIJA M 1:1000

ULAZ ŽIČARA

ULAZ MUZEJ

ULAZ RAKLINA

IZLAZNA RAMPA

IZLAZ

TERASA CAFFE

TRG MUZEJA

SERVISNI PRILAZ

PARKING

PARKING ZA BICIKLE

CESTA

JAMA

VERTIKALNO OKNO

KAZALO:

- STAZA ZA REKREACIJU
- OBJEKTI
- TOPOGRAFIJA TERENA
- NISKO RASLINJE
- POLJE
- POPLOČANJE
- PARK

S 0 5 10 25m SITUACIJA M 1:500

TRG MUZEJA

SERVISNI PROLAZ

TERASA CAFFE

ULAZ

info pult

foaje

+1.00

±0.00

portirnica

garderoba

wc / i

wc / m

wc / 2

wc / m

sprema (tlačiona)

sprema (arhiv)

uredi

soba za sastanke

servisni dio

dio za radnike

sprema

izložbeni prostor

radionica

radionica 1 (postojeća građevina)

tema: GRAD

+2.00

izložbeni prostor
tema: GRAD

radionica 2
tema: GRAD

izložbeni prostor
tema: OBIČAJI - GASTRONOMIJA

+3.00

radionica 3 (postojeća građevina)
tema: OBIČAJI

radionica
tema: OBIČAJI

+4.00

skladište

šprinkler

kotlovnica

elektro sprema

telekom

IZLAZ

wc / ž

wc / m

izložbeni prostor
tema: RUDNIK

interpretacija rudnika - priprema

+4.00

S 0 1 5 10m

TLOCRT PRIZEMLJA _NIVO +4.00

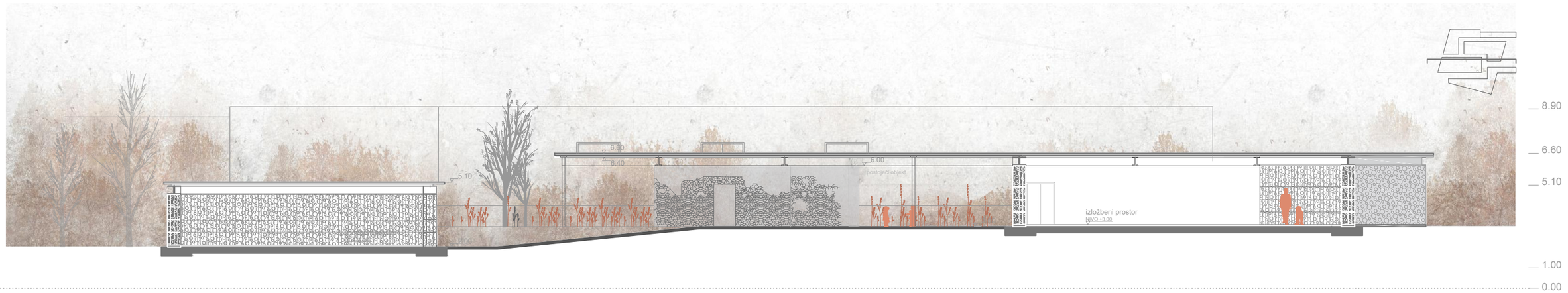

0 5 10m

PRESJEK B

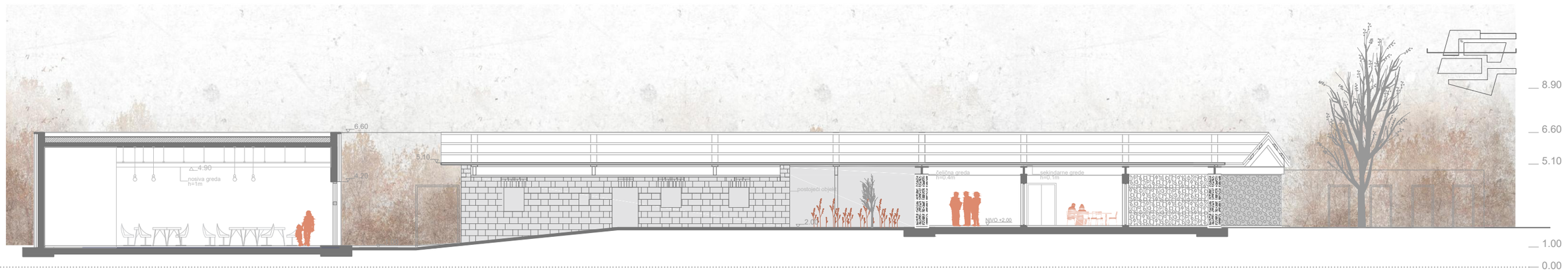

0 5 10m

PRESJEK A

0 5 10m

PRESJEK D

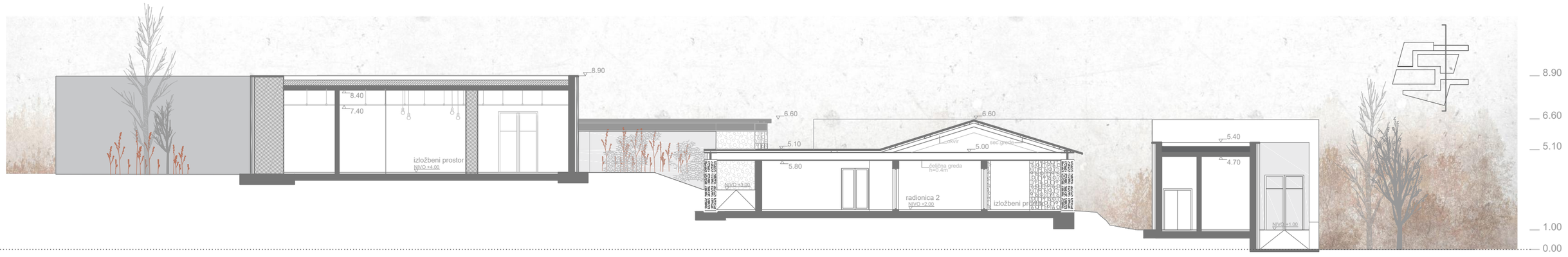

0 5 10m

PRESJEK C

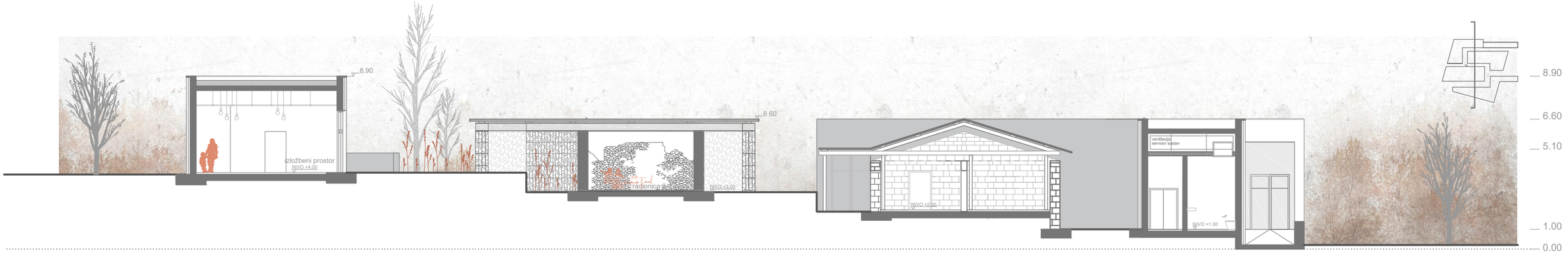

0 5 10m

PRESJEK F

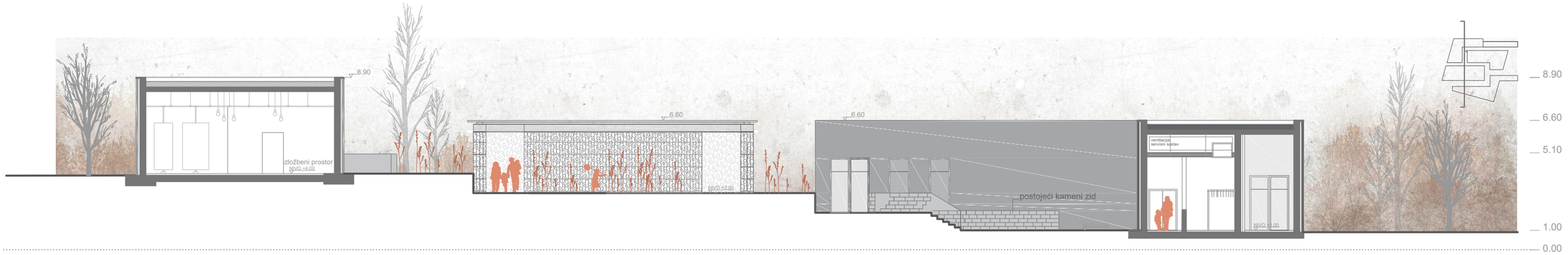

0 5 10m

PRESJEK E

Sonsbeek Pavilion in Arnhem, Aldo Van Eyck

Coverage of archaeological ruins of the Abbey of Saint Maurice
Savioz Fabrizzi Architectes

postojeće

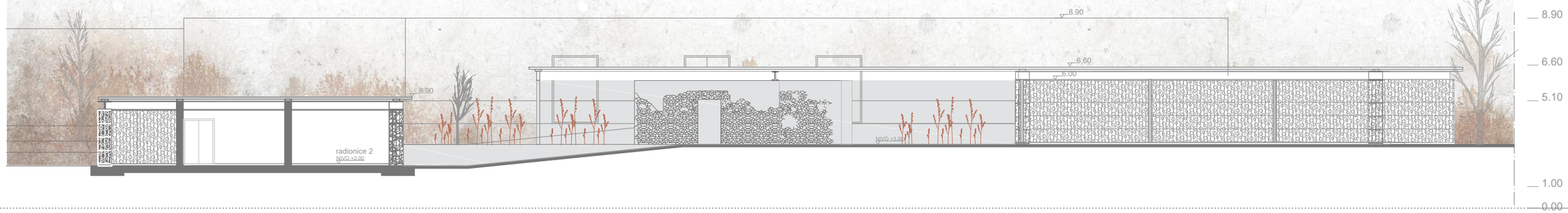

0 5 10m

SJEVERNO PROČELJE N +2.00 < +3.00

postojeća kamena kuća

gabioni

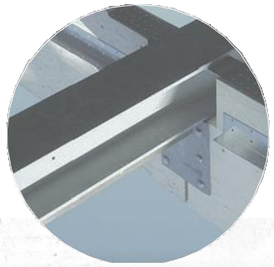

zajednički čelični nosivi sustav

zajednički polikarbonatni paneli

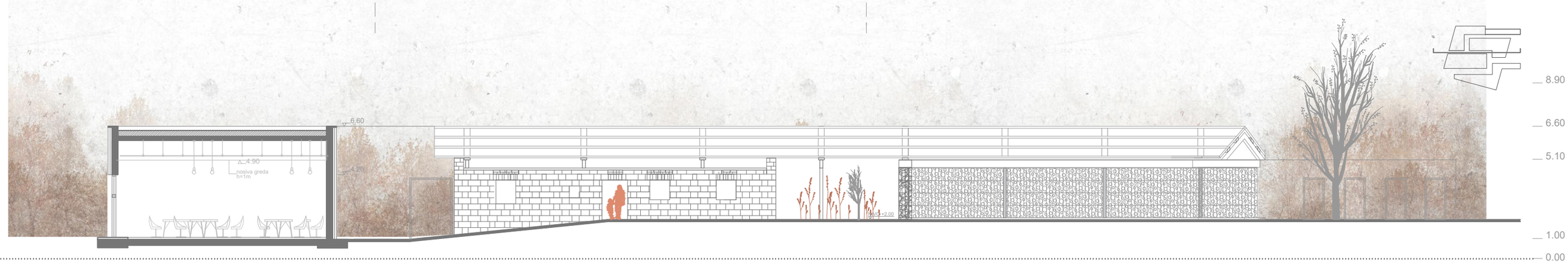

0 5 10m

JUŽNO PROČELJE N +1.00 < +2.00

IX.

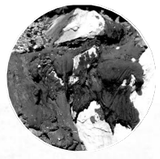

premaz od bitumena

beton

gabioni kao zid

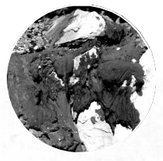

premaz od bitumena

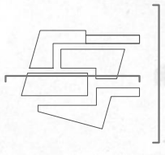

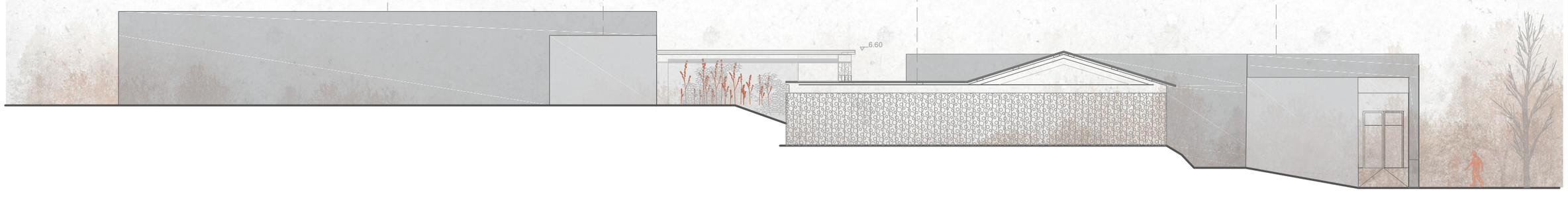

0 5 10m

ISTOČNO PROČELJE

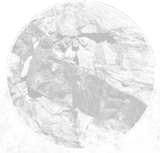

beton

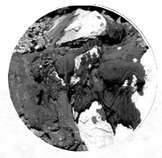

premaz od bitumena

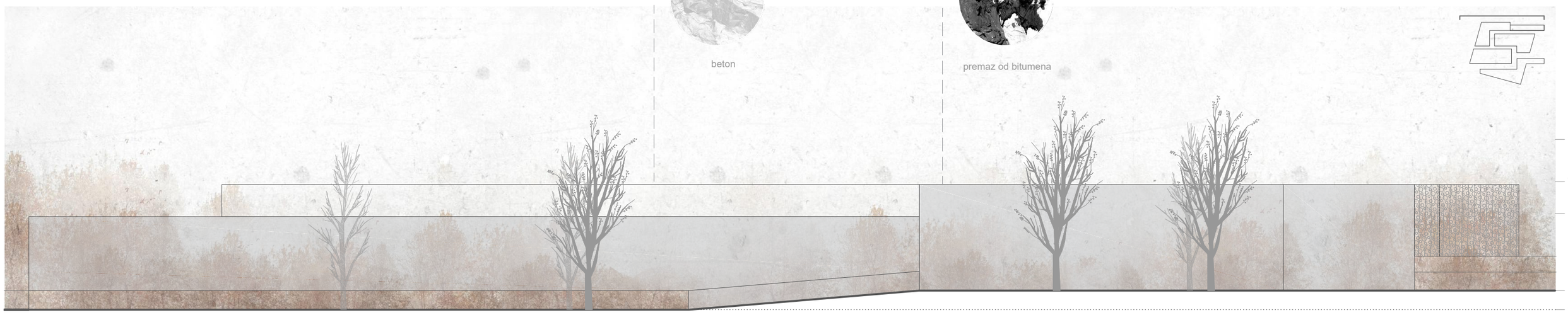

0 5 10m

JUŽNO PROČELJE

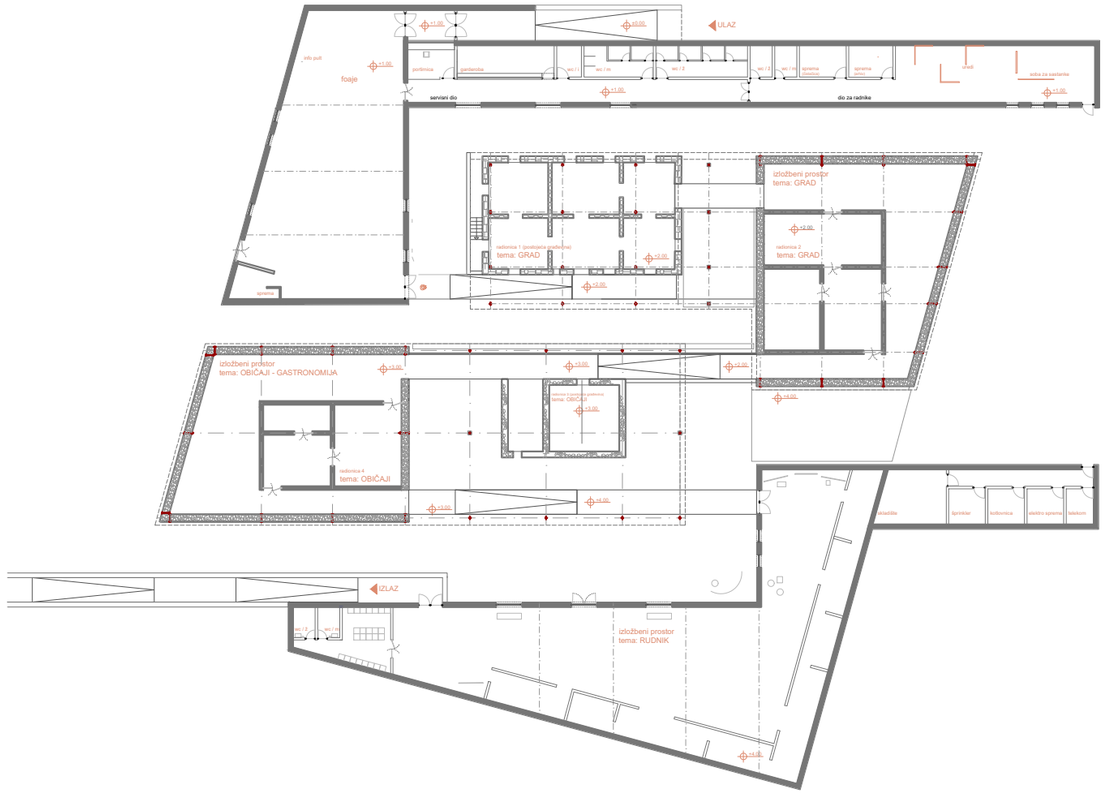

ULAZNI PROSTOR :

ulazna rampa	
vjetrobran	11 m²
foaje	130 m²

SERVISNI BLOK

portirnica	11 m²
garderoba	20 m²
WC invalidi	6 m²
WC muški	15 m²
WC ženski	20 m²
hodnik	

BLOK ZA RADNIKE

WC muški	5 m²
WC ženski	5 m²
sprema za čistačicu	10 m²
sprema (arhiv)	10 m²
uredi	27 m²
soba za sastanke	17 m²

komercijalno

caffe bar (foaje)	160 m²
+ spremište	

GRAD

polivalentni prostori (radionice)	150 m²
izložbeni prostori	170 m²
polivalentni prostori (radionice)	105 m²

GASTRONOMIJA I OBIČAJI

polivalentni prostori (radionice)	62 m²
izložbeni prostori	165 m²
polivalentni prostori (radionice)	80 m²

RUDNIK

izložbeni prostor	310 m²
polivalentni prostori	170 m²

SERVISI (tehnički blok)

skladište	25 m²
šprinkler	10 m²
kotlovnica	10 m²
elektro sprema	10 m²
telekomunikacije	7.5 m²

garderoba za opremu	28 m²
WC muški	5 m²
WC ženski	5 m²

Ukupno	1759m²
parking 61PM	1489 m²

SMJEŠTAJ GRAĐEVINE I URBANISTIČKE POSTAVKE

Građevina prati građevinsku liniju postojeće ceste s sjeverne strane, te liniju postojećeg puta s zapadne strane, istočna i južna pročelja prate odrednice terena zbog nepilagođenog krškog reljefa, te površinom većeg površinskog iskopa s sjevera. Kompleks obuhvaća rekreacijsku stazu koja vodi do trga muzeja i parka. Kretanje posjetitelja je određeno redosljedom: muzej - rudnik - park - žičara koja vodi do zone Gradine ukoliko je to polazna i završna točka kretanja.

Prilikom projektiranja pažnja je usmjerena na sljedeće stavke:
_očuvanje ambijenta mjesta, poštivanje postojeće gradnje
_utjecaj građevine na okoliš,
_korištenje lokalnih i/ili materijala s recikliranima sadržajem,
_energetska učikovitost toplih i hladnih prostorija

KONSTRUKCIJA I MATERIJALI

Konstruktivni sustav građevine se sastoji od betonskih potpornih zidova u zatvorenim toplim prostorima te betonskih greda, stupova i čeličnih greda H profila, s naznakom da kod postojeće kamene kuće se stupovi odmiču od zbog statike i ne narušavanja objekta. Zidovi koji su sastavljeni od gabiona nastaju tako da se kamen iz okolice smješta u metalne okvire i mrežu, a potpora cijeloj konstrukciji su čelični H stupovi na rasponu od 5>6 m u koji se smještaju gabionski okviri. Na stupove se oslanja primarna greda, okvir krova, te sekundarne grede koje nose krov od polikarbonatnih panela. Kao dodatne ukrute konstrukciji grede se na nekim djelovima oslanjaju na betonske stupove kako bi nosivost bila raspoređena u smjerovima. Na mjestima gdje su betonski zidovi (iznad radionica) moguće je postaviti solarni sustav kako bi se dobivena energija vodila cjevima u podu te regulirali potencijalni problemi temperaturnih razlika. Bitumen također kao materijal s lokacije, može služiti kao završna obrada nekih djelova građevine, materijal kao takav ima crnu karakterističnu boju, te ti djelovi mogu isparavati toplinu što može pripomoći zagrijavanju zidova od kamena i gabiona.

ISKAZ POVRŠINA

S 0 5 10 25m TLOCRT M 1:500

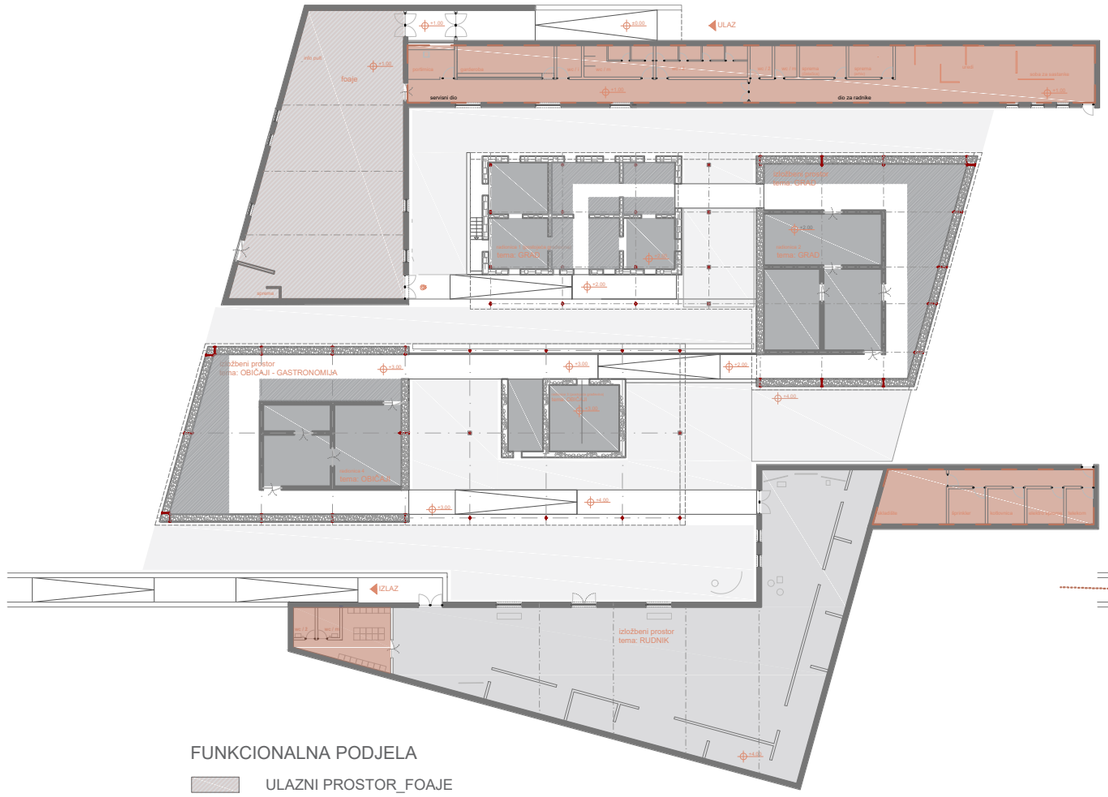

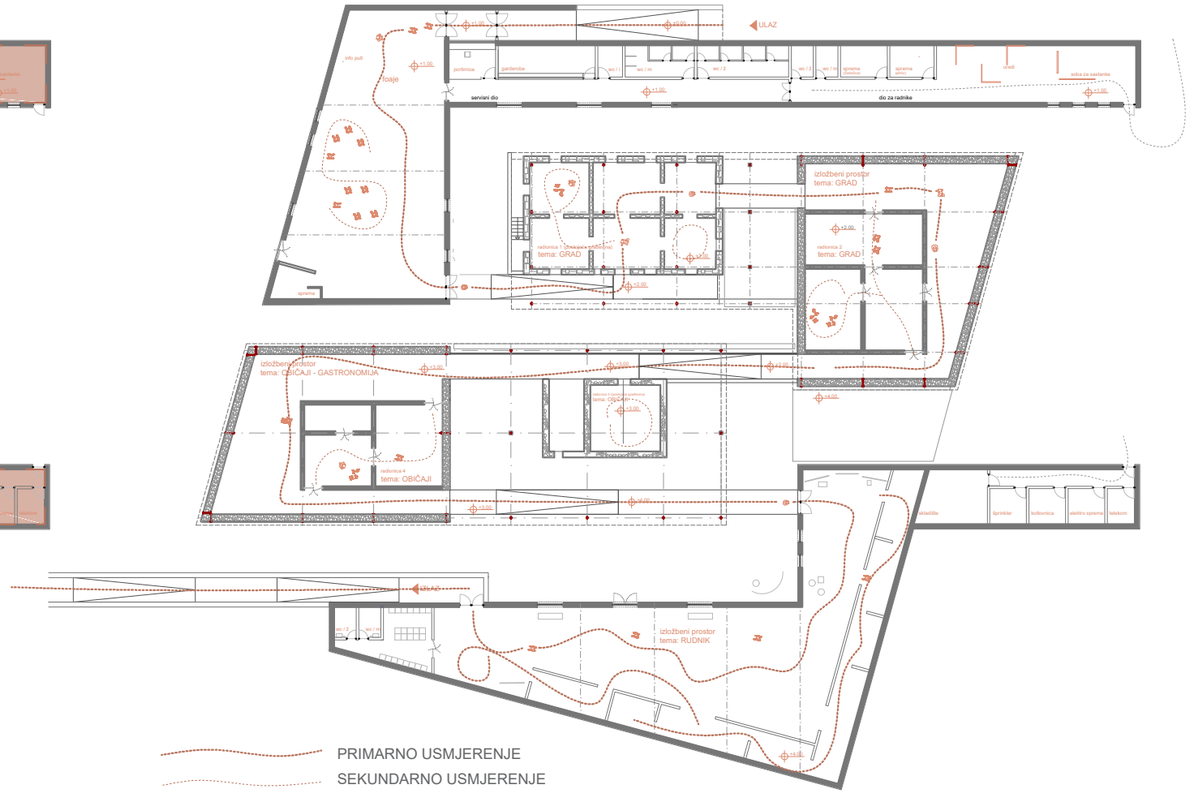

FUNKCIONALNA PODJELA

- ULAZNI PROSTOR_FOAJE
- INTERAKTIVNI PROSTOR_RADIONICE
- IZLOŽBENI PROSTOR UZ GLAVNU KOMUNIKACIJU
- SERVISNI ROSTORI
- IZLOŽBENI PROSTORI_MULTIFUNKCIONALNI

PRIMARNO USMJERENJE
SEKUNDARNO USMJERENJE
KRETANJE ZAPOSLENIKA

SHEMA FUNKCIONALNIH SKLOPOVA

Projekt možemo podjeliti na tople prostore koji se ponašaju kao okvir hladnim paviljonskim prostorima u središtu projekta. Naznaka toplo i hladno se nadzire i u odabiru korištenih materijala materijala. Grupiranje prostora također je postignuto po slojnicama tako da se nadziru četiri zasebna dijela, s naznakom da su unutrašnji paviljonski prostori objedinjeni pod istim krovom na istoj razini.

KRETANJE

Kretanje je primarna stavka objekta, a princip se osniva na suptilnom usmjeravanju korisnika kroz prostore različitih namjena i materijala kako bi posjetitelj potpuno doživio i razmotrio objekt. U projektu su korištene jedino rampe kako bi osobe smanjene pokretljivosti imale isti tretman kao i ostali posjetitelji, te s rampama se koncentracija posjetitelja može usmjeriti na izložbu i prostore.

KARAKTERISTIKE PROJEKTA

S 0 5 10 25m TLOCRT M 1:500

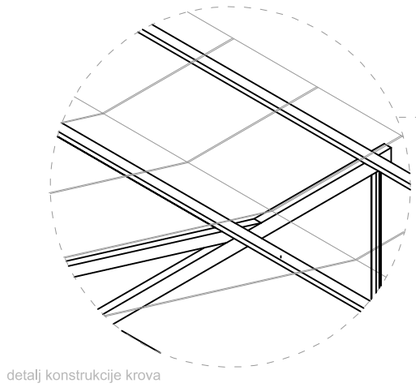

detalj konstrukcije krova

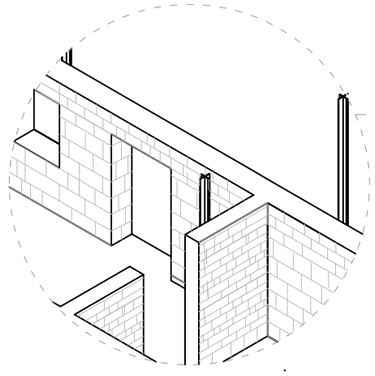
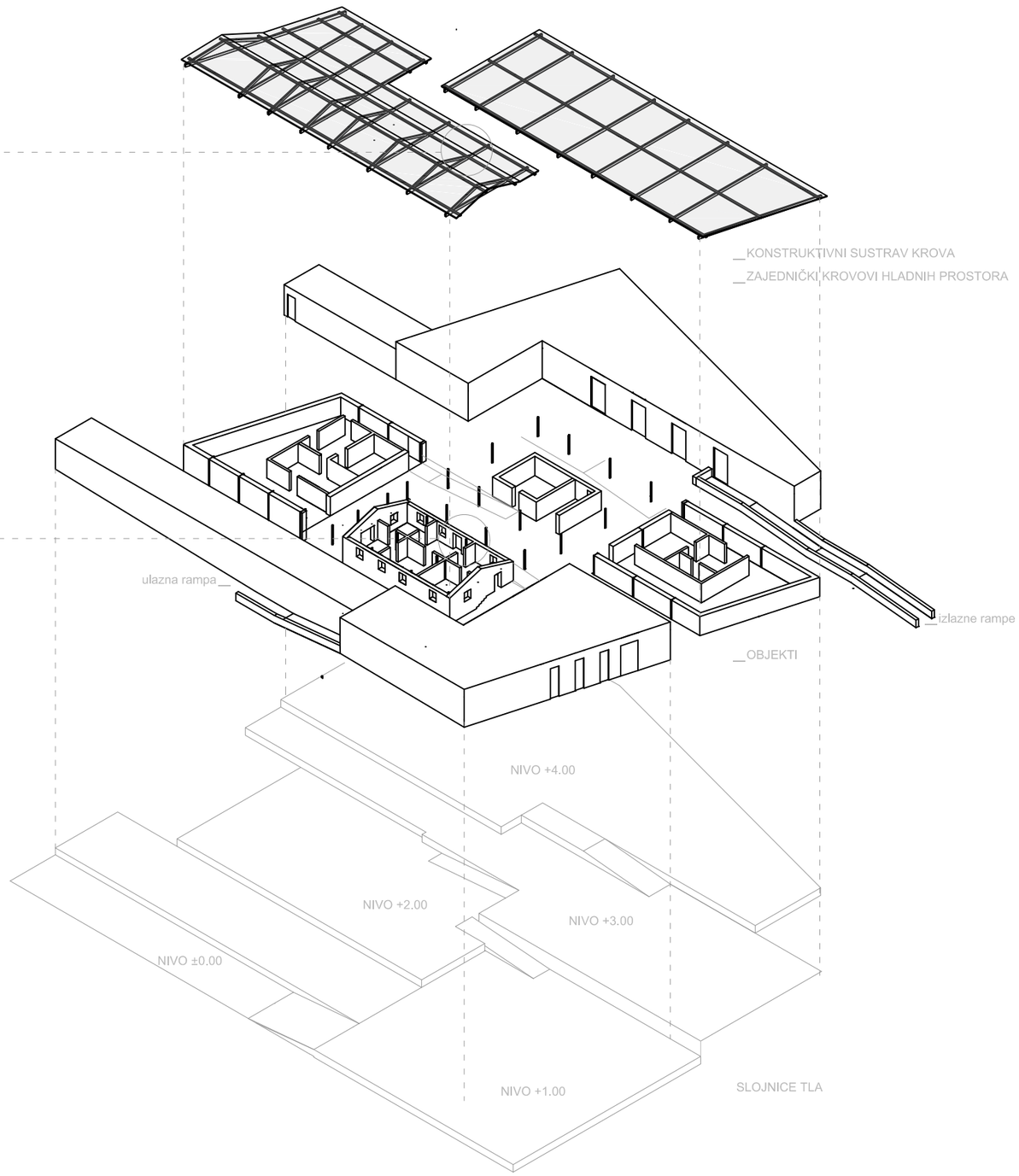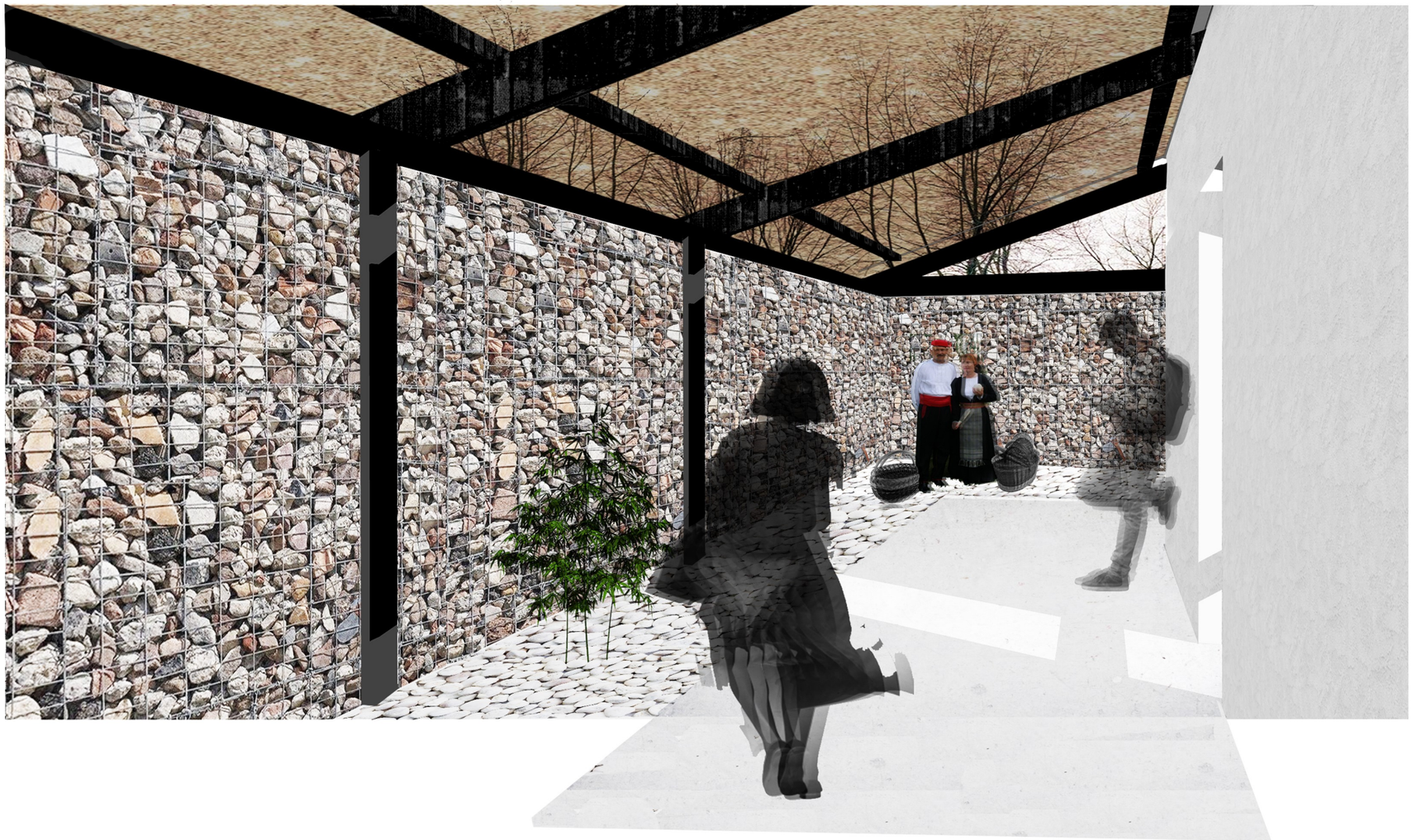
detalj odmaka stupova od postojeće građevine